

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

**Na chvíli spolu: každodenní setkávání a míjení se lidí s různou mírou
tělesného postižení**

Bc. Kateřina Bromová

Diplomová práce

2017

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2015/2016

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Kateřina Bromová**
Osobní číslo: **H15350**
Studijní program: **N6703 Sociologie**
Studijní obor: **Sociální antropologie**
Název tématu: **Na chvíli spolu: každodenní setkávání a míjení se lidí s různou mírou tělesného postižení**
Zadávající katedra: **Katedra sociálních věd**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Diplomová práce se zabývá začleňováním lidí s určitým fyzickým hendikepem do dnešní společnosti. Cílem práce bude zanalyzovat život lidí s postižením a následně vytvořit návrh (projekt) na zlepšení sociálních podmínek. Autorka bude využívat biografickou metodu výpovědí několika respondentů a institucí. Práce by měla odpovédět na následující výzkumnou otázku: Jak velkou bariérou je v dnešní společnosti hendikep a co je možné dělat pro její snížení?

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

ECO, Umberto. Jak napsat diplomovou práci. Votobia, 1997. ISBN 80-7198-173-7.

ERIKSEN, Thomas Hylland. Sociální a kulturní antropologie. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-465-6.

MICHALÍK, Jan. Zdravotní postižení a pomáhající profese. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-7367-859-3.

MURPHY, Robert F. Umlčené tělo. Praha: SLON, 2001. ISBN 80-85850-98-2.

NOVOSAD, Libor. Tělesné postižení jako fenomén i životní realita: diskurzivní pohled na tělo, tělesnost, pohyb, člověka a tělesné postižení. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-873-9.

SLOWÍK, Josef. Komunikace s lidmi s postižením. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-691-9.

Vedoucí diplomové práce: **Mgr. Tomáš Samek, M.A., Ph.D.**
Katedra sociálních věd

Datum zadání diplomové práce: **31. března 2016**

Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2017**

prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.
děkan

L.S.

PhDr. Adam Horálek, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2016

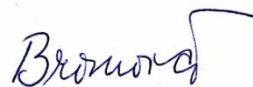
Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Nesouhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 30. 3. 2017

Bc. Kateřina Bromová

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat Mgr. Tomáši Samkovi, M.A., Ph.D. za odborné vedení, trpělivost a cenné rady. Dále všem, kteří se zúčastnili výzkumu, a také mé rodině a blízkým za podporu po celou dobu studia.

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá začleňováním lidí s fyzickým hendikepem do společnosti. Cílem práce je zjistit, jak se liší životní příběhy lidí, kterým denně k pohybu pomáhá invalidní vozík. Práce bude založena na rozhovorech a živém kontaktu s těmi, kteří se denně potýkají se zdravotním hendikepem. Autorka bude využívat biografickou metodu výpovědí několika vozíčkářů a institucí.

Klíčová slova

hendikep, integrace, stigma, postižení, normalita

Title

Together for a moment: everyday meeting and interaction with people with different levels of body handicap

Abstract

The master thesis focuses upon social integration of people with physical handicap. It captures differences and similarities in life stories of people on wheelchair. The thesis is based on interviews and immediate contact with such people. The author relies on biographical method to present testimonies of several informants and interactions with institutions.

Key words

handicap, integration, stigma, disability, normality

OBSAH

ÚVOD.....	8
1. HRST PŘÍBĚHŮ ANEB PRVNÍ SETKÁNÍ S TÉMATEM.....	10
2. INTEGRACE JAKO NÁSTROJ MODERNÍ DOBY.....	12
2.1 Terminologie a její úskalí.....	12
2.2 Společnost postižená „normalitou“	14
3. POKUS O KARNÁLNÍ METODU.....	17
4. METODOLOGIE A ETIKA.....	22
5. O HENDIKEPU S VOZÍČKÁŘI.....	26
5.1 Leoš.....	27
5.2 Tomáš.....	34
5.2.1 Bezbariérová dovolená v Tunisku.....	39
5.3 Dušan.....	45
5.3.1 Doprava vozíčkářů v Pardubicích.....	51
5.3.2. Úprava zeleně na dostihovém závodišti.....	52
5.4 Shrnutí dosažených výsledků.....	53
6. ZÁVĚR.....	56

BIBLIOGRAFIE	59
A. Literatura.....	59
B. Internetové odkazy.....	61
PŘÍLOHY	62

ÚVOD

Tato práce navazuje na bakalářskou práci s názvem Sociální integrace hendikepovaných ve sportu se zaměřením na Integrační fitness centrum v Pardubicích (rok obhajoby 2015). Toto fitness centrum bylo v roce 2013 vybudováno jako místo, kde mohou cvičit lidé s tělesným hendikepem zároveň s lidmi bez zdravotního postižení. Nacházejí se zde stroje, na kterých mohou cvičit i lidé na invalidním vozíku, a na většině z nich jsou pod sedačkou kolečka, díky kterým se sedadlo může odsunout. Pracuji zde od začátku jako obsluha baru a neustále jsem přemýšlela nad tím, jestli je dobré, že takové centrum vzniklo. Zajímalo mě, jak se cvičí lidem na vozíku spolu s lidmi zdravými a naopak.

Předmětem bakalářské práce byl výzkum, který měl zjistit, zda je správné (či normální), že lidé s tělesným omezením cvičí v jednom posilovacím zařízení spolu se zdravými. Práci jsem založila na konceptu zdraví vs. nemoc a využila jsem v ní kvantitativní i kvalitativní metody k zodpovězení výzkumné otázky. V celé práci nechyběly poznatky ze zúčastněného pozorování a můj vlastní názor. Po vyhodnocení těchto metod jsem dospěla k názoru, že Integrační fitness centrum v Pardubicích je místo, kde nezáleží na tom, jaký typ lidí zde cvičí. Chodí sem za účelem posilování a nezáleží jim, jestli je zde někdo, kdo se například fyzicky odlišuje. S jistotou se potvrdilo, že cvičící v posilovně nerozdělují lidi na *zdravé a nemocné*. Ukázalo se, že některým uživatelům i cvičení s hendikepovanými dodává energii a sílu cvičit, jiní si při cvičení s nimi uvědomují své zdraví.

Chtěla bych zjistit, co vozíčkáři dělají, když opustí naši posilovnu. Do jaké práce chodí, jak vyplňují svůj volný čas a co je nejvíce limituje. V této práci bych se chtěla detailněji zaměřit na každodenní život lidí s fyzickým hendikepem. Zajímá mě, jaké bylo

období těsně po úraze, co se od té doby změnilo, jak se jim v České republice žije anebo jak velký mají sociální kontakt s okolím.

Cílem výzkumu je získat ucelenější pohled na život lidí na vozíku, zda se dá život vozíčkářů generalizovat, jestli jsou spokojeni se svým životem nebo s jakými bariérami se nejčastěji potýkají, a následně komunikovat s organizacemi nebo společnostmi, které jsou za to zodpovědné. Tato práce má odpovědět na dvě výzkumné otázky:

- 1) S jakými bariérami se lidé s fyzickým omezením nejčastěji střetávají, a co je možné dělat pro jejich odstranění?
- 2) Jak se liší životní trajektorie perspektivy a představy různých lidí s různou mírou hendikepu?

1 Hrst příběhů aneb První setkání s tématem

V Integračním fitness centru v Pardubicích pracuji skoro čtyři roky jako obsluha baru a setkávám se zde s několika lidmi (někteří jsou jen o pár let starší než já), kteří se potýkají s fyzickým hendikepem. Postupem času jsem se s nimi začala více přátelit a oni mi začali vyprávět, jaký se jim stal úraz, s čím ve svém životě nejvíce bojují nebo jaké události se jim stali na vozíku. Všechny tyto zážitky mě inspirovaly k napsání diplomové práce.

Začalo to událostí, kterou mi vyprávěl Dušan. Je vozíčkář, nemá auto, a proto se v Pardubicích dopravuje pomocí Městské hromadné dopravy. Jednou chtěl jet autobusem domů a čekal na zastávce na jeho příjezd. Vozidlo přijelo, Dušan mávl na řidiče jako obvykle, aby dal řidiči vědět, že potřebuje pomoci s vjezdem do autobusu. Ten otevřel a zavřel dveře jen pro ostatní cestující a odjel. Dušan zůstal na zastávce, kroutil hlavou a nemohl uvěřit, co se stalo. Řidič předstíral, že si ho nevšiml? Nebo ho řidič opravdu neviděl? Co by se mohlo udělat pro to, aby se tato nepříjemná příhoda neopakovala? Odpovědi na tyto otázky mě velmi zajímaly a s Dušanem jsem si domluvila rozhovor, abychom to mohli probrat detailněji.

V lednu 2016 jsem si všimla nových autobusů MHD, které Dopravní podnik v Pardubicích zakoupil. Autobusy nebyly nízkopodlažní, z poloviny byly vyvýšené a v přední části se nenacházelo jediné sedadlo, které by nebylo na cca 15-ti centimetrovém stupínku. Proto jsem z toho usoudila, že není ideální pro starší lidi nebo cestující s jakýmkoliv hendikepem. Ze zvědavosti jsem napsala e-mail Dopravnímu podniku, ve kterém jsem se ptala, proč koupili právě tyto autobusy, když v Pardubicích už jezdí už starší a bezbariérové autobusy.

Dopravní podnik mi odpověděl, že tyto autobusy byly oproti plně nízkopodlažním levnější, ale za to plně klimatizované:

(...) Při jejich hodnocení je také nutné zohlednit, že jsou řádově o čtvrtinu levnější oproti plně nízkopodlažním a mají také nižší provozní náklady; jinými slovy bylo pořízeno pět nových vozidel za cenu, za kterou bychom nepořídili ani čtyři nízkopodlažní autobusy. V rámci tohoto nákupu však nelze konstatovat, že smyslem bylo pouze ušetřit, ale našemu cestujícímu nabídnout i něco navíc; jsou to například první autobusy provozované v Pardubicích, které mají celovozovou klimatizaci (část dopisu od DP, 7. března 2016).

Na jedné straně je sympatické, že chtějí zajistit komfort cestujícím v podobě klimatizace, ale není také důležité myslet na lidi s fyzickým omezením? Dá se říct, že kvantita zde zvítězila nad kvalitou; respektive, že ekonomické důvody vedly k šetření, jehož důsledky nejvíc pocítí právě hendikepovaní.

Začala jsem se o tématu bezbariérovosti více zajímat. Ráda bych se pokusila podniknout i něco praktického, co by mohlo hendikepovaným pomoci – když v ničem jiném, tedy aspoň ve zmapování komunikačních a jiných bariér, na něž narážejí při své každodenní snaze zapojit se do společnosti jako její plnohodnotní a platní členové.

2 Integrace jako nástroj moderní doby: hendikep je normální

V následující kapitole jsem se zaměřila na nejdůležitější pojmy, které se v práci vyskytují, na koncept normality a role vozíčkáře ve společnosti.

2.1 Terminologie a její úskalí

Na základě nejednotnosti pojmu osob se zdravotním postižením se setkáváme s různým dělením zdravotního postižení. Jan Michalík (2011: 34) ve své publikaci používá dělení postižení na: *tělesné, mentální, zrakové, sluchové, řečové, kombinované a onemocnění civilizační*. Ve své práci se zabývám výhradně lidmi s tělesným hendikepem. Existuje i psychický nebo kombinovaný hendikep. Své využití najde i ve sportu (např. golf, šachy či dostihy). Goffman (2003: 10) nahrazuje *postižení* slovy: *stigma, hendikep, selhání* nebo *nedostatek*. Ale všechna tato synonyma nesporně znamenají něco negativního. Jak ve sportu, tak ve zdravotnictví představují tato slova něco, co nám přináší znevýhodnění.

Člověk *stigmatizovaný, postižený* nebo *invalidní*. Všechna tato slova také představují něco záporného, co se odklání od průměru (normálu). Jinak to vysvětluje Patrik Procházka, vozíčkář, který neřekne člověk postižený, ale *člověk výjimečný* (Aktuálně.cz [online] 2017). Postiženého, tedy i sám sebe, bere za někoho výjimečného, který se denně nepotkává s bariérami, ale s výzvami, kterých může díky své výjimečnosti dosáhnout.

Proč nám slova, která popisují nějaké zdravotní omezení, připadají tak negativní? Potvrzuje to i Kolářová, která cituje Henri – Jacques Stikera, který se pokouší vysvětlit, co hendikep je: *„ne–schopnost, mal–formace, ne–způsobilost, im–potence (...) všechna tato*

slova, tak zvláště negativní (a co vlastně negují?) evokují strach“ (Henri-Jacques Stiker 1999: 3 in Kolářová 2003: 11). Dokud jsem se tímto tématem ještě tolik nezabývala a neznala žádné vozíčkáře, cítila jsem k postiženým lidem právě něco jako strach, lítost nebo nedůvěru. Přemýšlela jsem, čím to může být. Podle mého názoru tyto fobie vznikají vlivem společnosti, k postiženým pocítujeme nedůvěru, protože se s nimi tak často nestýkáme. Mohou se fyzicky odlišovat od ostatních a právě to může vzbuzovat v lidech strach. I já jsem se prvního setkání s vozíčkářem bála a nevěděla jsem, jak se chovat. Když jsem se s nimi více spřátelila, sama jsem zjistila, že to jsou normální lidé jako já. Měli bychom se naučit, pokud to jde, hledat v každém člověku to, co je na něm krásné. Vystihuje to umělec Simon Mckeown, který zobrazuje všední činnosti lidí s hendikepem v modelové verzi na počítači, kde nevidíme jeho tvář ani nevíme, kdo to je:

(...), „Pracoval jsem s lidmi, kteří mají nějaký tělesný hendikep. Nepoužívám videa reálných lidí, ale neutrální počítačové modely proto, aby vynikl pouze určitý pohyb. Tady třeba můžete vidět muže, který vůbec nemá ruce – snímal jsem ho, když telefonoval. Dokáže si nohou ze země podat telefon k uchu a přidrží si ho pak ramenem. Následně si ho nohou zase uloží do batohu, který leží na zemi, a batoh si pak nohou dá na záda. Každý by rád věděl, jak si třeba člověk bez rukou myje obličej a podobně. Je nám ale často hloupé se na to dotýcného zeptat. Díky mým videům se můžete na tohle všechno podívat a zjistíte, že pohyby lidí s hendikepem jsou vlastně velmi krásné“ (Český rozhlas [online] 2017).

Problémovým se také jeví i jazyk tím, jak tyto pojmy používáme a jaký mají význam. Slovo *postižený* vzniklo od slova *postih*. V překladu do anglického jazyka znamená *disable* a skládá se ze zápornky *dis-* a přídavného jména *-able*, doslovné přeložení je *ne-schopný*. Pojem *invalidní* můžeme přeložit také jako *neplatný*. Patrik Procházka se pokusil slovo *postižený* vymazat ze slovníku češtiny a napsal o tom dopis české vládě. Jeho snahou je

používat místo slova postižený slovo *výjimečný*, a zastává názor, že by se pak společnost na hendikepované dívala jinak (Aktuálně.cz [online] 2017).

Na změnu terminologie osob se zdravotním postižením poukazuje Krhutová (in Michalík 2011: 49), která uvádí, že pokud se jedná např. o odborné časopisy pro lidi se zdravotními problémy, nejčastěji se užívá spojení *osoby/lidé se zdravotním postižením*, kdežto v běžném tisku je nejčastěji užíván pojem *postižený*.

Slowík (2007: 27) uvádí věcnou definici zdravotního postižení: *„dlouhodobý nebo trvalý nepříznivý zdravotní stav, který již nelze léčbou výrazně zlepšit či zcela odstranit.“* V oboru speciální pedagogiky je definován termín postižení jako *„omezení nebo ztráta schopností vykonávat činnost způsobem nebo v rozsahu, který je pro člověka považován za normální.“* Definice disability (neschopnosti) podle Mezinárodní klasifikace funkčních schopností, disability a zdraví (2008: 9): *„Disabilita je snížení funkčních schopností na úrovni těla, jedince nebo společnosti, která vzniká, když se občan se svým zdravotním stavem (zdravotní kondicí) setkává s bariérami prostředí.“*

Existuje také definice Murphyho, se kterou nemohu zcela souhlasit a stejně jako výsledky výzkumu zřejmě nepotvrdí jeho domněnku. Murphy (2001: 92) přirovnává pojem *postižený* ke stavu nemocného, který čeká, až se vyléčí. Ale na rozdíl od nemocného se nikdy nevyléčí, a vždy bude v prahovém stavu, kdy není zcela živý ani mrtvý.

2.2 Společnost postižená „normalitou“

„Za zdravý je považován stav celosti, integrity a vyváženosti, kdežto normalita znamená stav odpovídající tomu, co člověk i společnost za normu – za svůj srovnávací standard či měřítko hodnot – považují“ (Novosad 2011: 73). Za normálního člověka dnes bereme toho, kdo se

nijak neodlišuje od ostatních. Za někoho nenormálního můžeme považovat toho, kdo šilhá nebo kulhá, jelikož normální lidé chodí rovně a dívají se přímo.

Ptala jsem se několika kamarádů, jestli se považují za normálního člověka. Samozřejmě, že odpověděli ano. Proč by se dnes chtěl někdo dobrovolně považovat za nenormálního člověka? Snad jen někdo, kdo není normální. Dnešní dobu bych nazvala jako tzv. *dobu normální*, jelikož se většina lidí snaží nevychylovat z většinové společnosti. Kateřina Kolářová (2013: 71 – 72) mluví přímo o normálnosti jako o nemoci dneška. Dodává, že „*většinou se chováme tak, aby naše chování bylo normální*“ (Kolářová 2013: 128).

Lidské oči přitahují neobvyklí lidé, neobvyklé věci a události, které nabourávají homogenní společnost. Zjistit, co v sobě skrývá slovo *normální*, je těžké. Podle mého názoru je to relativní. Vyskytuje se v každé společnosti, ale sama společnost udává její přesný význam a také my sami tím, že cestujeme, poznáváme různé kultury a nové lidi. Slovník cizích slov popisuje slovo normální jako: „*běžný, obvyklý, pravidelný, průměrný; představující normu*“ (ABZ.cz: slovník cizích slov [online] 2017).

Většinová společnost civilizovaných zemí je vychována k tomu, abychom se jako její členové snažili být vzdělaní, uzavřeli manželství, měli děti a žili spokojeně. Když kdokoliv vybočí z tohoto normativního konceptu nebo se nějak fyzicky či psychicky odlišuje, je ihned předmětem zkoumání ostatních, což je naprosto přirozené. Pár příkladů: obecně platí, že když je zima, nosíme teplé oblečení. Potkat člověka v zimním období v krátkých šortkách a tílku není obvyklé, i když je to možné. Vidět dívku s modrými vlasy také není běžné, ale lidé si dnes barví vlasy všemi různými barvami. Člověk, který se ve společnosti nahlas směje nebo křičí, také není výjimkou.

Tyto každodenní situace přímo přitahují pozornost lidí, kteří si myslí, že na těchto lidech není něco normálního. Naopak ti, kteří jsou nositeli té neobvyklosti, si však normální

připadají. Tento jednoduchý příklad dokazuje, jak různí lidé považují za *normální* různé věci. Jak je to s vozíčkáři? Jak je bere společnost?

Pán v šortkách přijde domů a oblékne si něco jiného, dívce se časem barva z vlasů vymyje a smích či křik ustane. Brzo se tak tito lidé navrátí do kolonky *normálních* z pohledu společnosti, ale člověk na vozíku nepříjde domů a nezačne chodit. Vozíčkář zůstává v očích společnosti jako něco nenormálního, co se vychyluje od průměru. Protože obvyklé je potkávat lidi, kteří na vozíku nejsou. Ale proč je za normální považovat nemůžeme? Vždyť jenom místo nohou mají vozík a leckdo by jim mohl závidět, že celý den sedí.

Goffman (2003: 128) uvedl, že společnost očekává, že budeme hrát své role. Od vozíčkáře to čekáme samozřejmě také. Dokonale to představuje následující zkušenost vozíčkáře: „*Dalším příkladem jsou slova mrzáka:*

Lidé ale neočekávají jen to, že budete hrát svou roli. Očekávají také, že budete znát své místo. Vybavuji si například muže ve venkovní restauraci v Oslu. Byl velmi postižený a opustil své kolečkové křeslo, aby mohl vystoupat na poměrně příkré schodiště nahoru na terasu s jídelními stoly. Protože nohy mu nebyly k ničemu, musel lézt po kolenou, a jak začal tímhle neobvyklým způsobem šplhat nahoru po schodech, rozběhli se k němu číšníci, ne však proto, aby mu pomohli, ale aby mu řekli, že tu nemohou obsloužit člověka, jako je on, neboť lidé se sem přicházejí bavit a ne upadat do deprese při pohledu na mrzáky“ (Goffman 2003: 140).

Při čtení tohoto úryvku mě napadla otázka, jestli mají hrát vozíčkáři roli mrzáka nebo dělat vše proto, aby jimi nebyli. Jak by se na ně dívala společnost, kdyby opravdu hráli roli nemohoucího? Podle mě, je správné, že vozíčkáři dělají všechno stejně jako lidé bez hendikepu. A hlavně oni sami chtějí být samostatní a nezávislí. Není paradox, že když se vozíčkář nechová jako mrzák, vybočuje ze společnosti a je jí odmítán jako ve výše uvedeném příkladu?

3 Pokus o karnální metodu

Dva roky jsem byla dobrovolnicí denního stacionáře Křižovatka v Pardubicích, který se stará o lidi s různou mírou postižení. Jedná se o centrum, kde jsem pomáhala klientům na hippoterapii, účastnila se různých zážitkových akcí a měla blízký kontakt s několika uživateli centra. Většina z nich byla na invalidním vozíku a někteří byli i mentálně postižení. Měla jsem tedy jedinečnou šanci trávit s těmito lidmi čas, nějakým způsobem jim pomoci a poté přiblížit zdravým lidem, co vše obnáší být vozíčkářem. Ale sama jsem neustále přemýšlela, jak bych opravdu pochopila svět na vozíku a zvolila jsem k tomu karnální metodu. Vyvinul ji Loïc Wacquant (2004) a popisuje ji ve své knize jako metodu, kdy se výzkumník zároveň stává zkoumaným objektem. Wacquant nastoupil do boxerského ringu, já usednu na invalidní vozík. Skrze své tělo tak mohu získat cenná výzkumná data. Zašla jsem znovu do Křižovatky a na jedno odpoledne si vypůjčila invalidní vozík. Následně popíšu, jaké pocity jsem zažívala na vozíku, a co nejvíce mě limitovalo.

Po malém seznámení se s „novým světem“ jsem chtěla vyjet z centra ven. A v tu chvíli jsem pocítila první problém: kam s velkou kabelkou? Proto jsem si v centru ještě vypůjčila batoh, pověsila ho za sebe na řídítka a vyrazila jsem. Byl to nepříjemný pocit mít své osobní věci „za sebou“ a ne v ruce, jak jsem zvyklá. Měla jsem pořád divný pocit, že mi někdo něco z batohu odcizí a já to vůbec nepoznám.

Vyjela jsem, a jelikož byla doba oběda, zajela jsem do nedalekého bufetu. Ale dostat se dovnitř, to byl úkol dne. Dveře se otevíraly směrem ven (ke mně) a nevěděla jsem, jak je otevřít. Ruce jsem zaměstnávala obsluhou kol, a když jsem se až moc nahnula, cítila jsem, jak se moje těžiště přesouvá dopředu a začínám přepadávat. Proto jsem poprosila lidi, kteří vycházeli, aby mi podrželi dveře. To jsem si ale nevšimla, že je zde malý dvoucentimetrový

kovový práh. Tak jsem se po vzoru jiných vozíčkářů zkusila přehoupnout lehce na zadní kola, abych předními malými kolečky dosáhla dovnitř, ale nešlo to. Proto jsem musela poprosit dalšího člověka, aby mi pomohl dovnitř. Uf, jsem tam. Necítila jsem se moc dobře, ostatní mě sledovali, když jsem musela využít tolik lidí, aby mi jen pomohli dovnitř.

Když jsem si jídlo konečně vybrala a chtěla jsem sdělit, co si dám, neviděla jsem na kuchařku přes vysoký výdejní pult. Naštěstí ony mě viděly a zeptaly se, co si dám. Ale kam teď s jídlem, když mám obě ruce na kolech? Zaplatila jsem u pokladny a poprosila jsem personál, aby mi jídlo přinesli ke stolu, odsunuli židli a dali jídlo na stůl. Poděkovala jsem jim a dívala jsem se upřeně do talíře, jelikož jsem cítila, jak mě snad všechny oči jedlíků probodávaly. Měla jsem chuť se zvednout a odejít. Ale to ne, to jsem nesměla. Nakonec jsem jídlo dojedla, nechala talíř s tácem na stole a odjela jsem.

Uběhla cca hodina, co jsem byla na vozíku, a ve mně se mísilo nespočet různých pocitů. Byla jsem zmatená a nevěděla jsem, co mám dělat. Šla jsem se tedy projet po okolí. Do obchodů jsem ani neměla v plánu jet, když jsem si představila překážky, co by mě čekaly. Dál jsem si představovala, co bych teď jako vozíčkář dělala. Všechno mi připadalo složité, zbytečné, měla jsem chuť jít domů, tam se zavřít a radši se nikde neukazovat. Kdybych jako vozíčkář měla auto, bylo by vše snazší. V tu chvíli jsem ale byla závislá na městské hromadné dopravě a už jen představa, že bych obtěžovala řidiče a další cizí lidi o pomoc, mi byla nepříjemná.

Celou dobu jsem doufala, že nepotkám někoho známého, abych mu nemusela vysvětlovat, proč jsem na vozíku. Jelikož mám na taková setkání štěstí, potkala jsem kamaráda ze školy, kterému jsem ihned řekla, že jde o experiment k diplomové práci. Stačila jsem mu říct své dojmy, ale po chvíli jsem opět začala být tak nějak bezmocná, a měla jsem chuť se postavit. Bylo mi velmi nepříjemné, že jsme neměli oči ve stejné úrovni. Cítila jsem

se „malá“ a to mi snižovalo sebevědomí. Chvilku jsme si povídali a i já jsem na něm viděla, že není ve své kůži. Bylo nepříjemné vzhlížet na něj a on naopak se musel dívat směrem dolů na mně.

V této situaci jsem si hned vzpomněla na to, co Novosad (2011: 92) kladl za důležité, *že když mluvíme s vozíčkářem, je důležité mít oči ve stejné úrovni, tím mu vlastně dáváme najevo, že ho bereme za rovnocenného.* Zde to byl rozhovor na pár minut, ale pochopila jsem, že když budu vést rozhovory s informátory, vždy musím mít oči ve stejné úrovni jako on, aby se cítil dobře, a ne tak, jak jsem to zažila já sama.

Po chvilce jsme se rozloučili, já byla stále na vozíku a pořád zmatená tím, co se kolem děje. To, co jsem si však neustále uvědomovala a nad čím jsem přemýšlela, byl fakt, že veškeré mé plánování cesty se týkalo promýšlení a vybavování si následujícího terénu, který by následoval. Například cesta po dlažebních kostkách nepřicházela v úvahu, musela jsem se dívat hodně dopředu, abych zjistila, zda jsou snížené obrubníky, abych mohla vůbec přejet silnici apod. Začala jsem si více všimnout, které vstupy do budov jsou bezbariérové, sledovala jsem, kde jsou parkovací místa pro invalidy. Byla jsem v úplně jiném světě, kde jsem řešila věci, které by mě při chůzi ani nenapadly. Neustále jsem měla zaneprázdněné ruce, takže vyřídit si něco na telefonu nepřicházelo za jízdy v úvahu, to samé se týkalo jídla, pití atd. Začaly mě napadat myšlenky, že kdybych se někdy na vozík dostala, musela bych se přestěhovat. Bydlím ve třetím patře činžovního domu bez výtahu. Nedovedu si představit, jak bych fungovala doma – jak bych vařila, uklízela a starala se o domácnost? Co dítě?? Co na to můj partner??! Začala mě napadat spousta otázek, a přesně do této fáze jsem se chtěla dostat – začala jsem přemýšlet jako vozíčkář.

Dojela jsem zpátky do centra, vrátila vozík a byla jsem vděčná za to, že mi fungují nohy. Rychle jsem spěchala domů, abych mohla své zážitky napsat, protože jsem zažila něco neuvěřitelného a uvědomila jsem si díky tomu spoustu věcí.

Murphy (2001) uvádí čtyři hlavní změny, které se dějí v myšlení invalidních lidí: snížená sebeúcta, obsazení a ovládnutí myšlení fyzickými deficity, silný proud zlosti a získání nové, totální a nežádoucí identity. Kdybych měla popsat své pocity, tak na mě nejvíce negativně působilo to, že jsem se na všechny dívala zespoda a připadala jsem si, že mám opravdu menší sebevědomí. Nevěřila jsem si tak, jako bych stála na vlastních nohou. Ano, fyzický deficit mě doprovázel celou cestu, vlastně jsem nedokázala myslet na nic jiného. Zlost? Tu jsem také pociťovala, když se mi nedařily banální věci, které na nohou zvládám. Identitu bych po delší době na invalidním vozíku určitě změnila.

Lyn Schumaker (2001) se ve své knize zmínila, že jazyk je velmi důležitý k utváření identity. Pokusila jsem se zapřemýšlet, jestli vozíčkáři mají odlišný jazyk nebo používají nějaký slang. Jestli se od sebe nějak lišíme. Byla jsem překvapena, když jsem se blíže spřátelila s vozíčkáři a všimla jsem si toho, že se oni sami hrdě nazývají *mrzáky*. Jeden vozíčkář to o sobě říká s takovým důrazem, že mi až někdy připadalo, že je pyšný na to, že nemůže chodit. Zřejmě je to ale právě naopak. Ten vozíčkář je tak zranitelný, že si před okolím nasadí masku *sebevědomého mrzáka*, aby se cítil před ostatními silnější. Například jsem mu už několikrát chtěla pomoci vyndat vozík z auta. Odmítl mě vždy se slovy, že je sice mrzák, ale tohle zvládne sám. Nepřehrává tak roli mrzáka, kterým ani není? Goffman (1999) tvrdí, že každý člověk se skládá z individua a jeho role. Ale jestli to na nás vědomě hraje, může to zkreslovat náš úsudek. Pokud však stejnou hru hraje i sám na sebe, lze očekávat jistou spojitost v chování v rámci dané role.

Jiný příklad toho, kdo se hrdě vydává za mrzáka:

„Jsem mrzák. Rozhodla jsem se, že mě toto slovo bude označovat. Lidé – ať už zmrzačení nebo ne – se při slovu mrzák šklebí, což u slov hendikepovaný nebo postižený nedělají. Možná chci, aby se šklebili. Chci, aby mě vnímali jako náročnou zákaznici, ke které osud/bohové/viry nebyli laskaví, která však brutální pravdě své existence umí čelit tváří v tvář. Jako mrzák se napařuju“
(Kolářová 2013: 67).

Všimla jsem si další jazykové odlišnosti mezi vozíčkáři a mnou. Když popisují své zážitky, používají slovo chodit např.: „Včera jsem chodil po městě a vybíral dárek.“ nebo „Když jsem přišel domů, hned jsem šel večeřet.“ Já, když jsem byla na vozíku, používala jsem slovo *jezdit*. Nenapadlo mě říct, že někam *jdu*, ale *jedu*. Nevím, jestli to bylo tím, že jsem na vozíku byla tak krátkou dobu. Vozíčkáři postupem času zřejmě nevědomky zamění své nepohyblivé nohy za pohyblivá kola, tedy se nepovažují za hendikepovaného, když vlastně *chodí*. I tak nám vozíčkář dává najevo, že se od nás nikterak neliší a je tedy stejný jako ostatní. Mohu tak souhlasit s názorem Goffmana, že by se lidé s hendikepem neměli vnímat jako nějaký typ či kategorie lidí ale jako plnohodnotní členové společnosti.

Možnost vyzkoušet si jízdu na vozíku, byla pro mě důležitým momentem k pochopení složité a odlišné situace vozíčkářů. Díky tomu jsem si mohla všimnout několika bariér, se kterými se obvykle potýkají. Mezi ně nejvíce patřily schody, chodníky a obrubníky. Musela jsem si promýšlet cestu dopředu, aby tam, kam jdu, byl bezbariérový přístup. Stresovala mě komunikace s lidmi, kteří na vozíku nebyli. Nemohla jsem si zvyknout na to, že se musím dívat nahoru, abych s nimi mohla mluvit. Celou dobu na vozíku jsem měla chuť se postavit a každá drobná překážka mi tuto chuť zvětšovala. Také jsem si nemohla zvyknout na to, že jsem byla v pár momentech závislá na pomoci ostatních. Poslední věc, která mi nebyla moc příjemná, byla ta, že jsem si více všímala pozornosti kolemjdoucích.

4 Metodologie a etika

Kvalitativní výzkum je založen na třech rozhovorech s vozíčkáři a výpovědi několika institucí. Budu využívat biografickou metodu a polostrukturovaný rozhovor, který přizpůsobím každému zvlášť, neboť má každý z nich jinou míru postižení a různou příčinu nemoci. Nebude chybět komunikace s institucemi nebo úřady, se kterými mají vozíčkáři špatnou zkušenost.

Rozhovory jsem zaznamenávala na mobilní telefon, poté jsem je přepsala a ponechala v autentické podobě. Různé dokumenty a e-maily jsem upravila pouze gramaticky a v textu jsou odlišeny jiným odsazením a typem písma. Některé z nich jsem zkrátila, protože se určité informace opakovaly, důležité bylo ale zanecháno.

Dialogy se skládaly z několika otázek, nejprve se týkaly jejich onemocnění, rodiny a kamarádů. Poté následovaly otázky, které byly zaměřené na jejich volný čas, práci, plány a cíle do budoucna. Velmi mě zajímaly odpovědi ohledně toho, jak se k nim chová společnost nebo s jakými bariérami se nejčastěji potýkají. Nakonec jsme debatovali o nepříjemných zkušenostech, které se jim staly, a následně jsem se pokusila zjistit, proč se daná událost stala a co v ten moment selhalo. V rámci výzkumu jsem jednala písemně (e-mailem) s cestovní agenturou, cestovní kanceláří, Dopravním podnikem a Dostihovým závodištěm v Pardubicích.

Mými informátory pro následující výzkum jsou lidé, kteří denně ke svému pohybu využívají invalidní vozík. Dva z nich jsou kvadruplegici (poranění páteře úrazem) a jeden je paraplegik (prodělal dětskou mozkovou obrnu). Pro vysvětlení uvádím základní typologii tělesného postižení od Novosada (2011: 123–124), který podle intenzity obrny rozděluje na parézy a plegie. Paréza znamená částečné ochrnutí s narušením nervosvalového přenosu a snížením či omezením hybnosti i motorické koordinace. Plegie je úplné ochrnutí

s porušením inervace a plnou ztrátou hybnosti. Parézy a plegie se dají rozdělit na di – a kvadru –. Při di – je nejčastěji poškozena funkce obou dolních nebo méně často pak horních končetin. Při kvadru – jde o funkční poruchu všech čtyř končetin, obličej, dýchacích svalů apod. Při onemocnění dětskou mozkovou obrnou se jedná o vrozené poškození centrálního nervového systému, kdy dominují poruchy svalového napětí, hybnosti a koordinace pohybů.

Všichni tři informátoři souhlasili s tím, že v práci budou vystupovat pod svým křestním jménem. Názvy organizací jsem upravila tak, aby nebyly uváděny pravé a byla zachována anonymita. Například názvy institucí, které se týkají Tomášovy bezbariérové dovolené, jsou uvedeny jako Cestovní agentura (CA) a Cestovní kancelář (CK). Při jednání s nimi jsem postupovala tak, aby nevzniklo sebemenší podezření, že se jedná o Tomáše. Před CA a CK jsem vystupovala jako zájemce o bezbariérový zájezd, na který bychom s mým kamarádem (vozičkářem) chtěli jet. Všichni informátoři mi předali své informace, data a dali mi svolení, že s nimi mohu pracovat.

Před samotným začátkem jsem se na výzkum musela teoreticky připravit – jak budu s vozičkáři komunikovat, jaké otázky jim mohu klást, abych je svým jednáním neurazila. Hendikepování mohou být v mnoha ohledech silnější, ale zároveň citlivější, a to vše jsem musela brát v úvahu. Zapamatovala jsem si pár zásad, jak s lidmi na vozíku komunikovat. Například Novosad (2000) dává za důležité, že se máme vyvarovat vyjadřování, že je někdo *upoután* na vozíku. Tímto tématem jsem se zabývala již ve své bakalářské práci (Bromová 2015) a slovní spojení nepoužívám. Slýchám jej v televizi, objevuje se v tisku, na internetu a přemýšlím nad tím, proč je toto spojení tak často používané? Zajímavé je, že v jedné části věty nebo článku se objevuje spojení *upoutaný na invalidním vozíku*, ale hned v druhé části autor článku popisuje nějakou činnost či aktivitu, ve které i přes to, že je *upoutaný*, je naopak něčím výjimečný. Jakoby si sám autor uvědomil, že používá negativní slovo a dělá z určitého

člověka *mrzáka*, a má tak potřebu ho v tu stejnou chvíli za něco pochválit. Otevřela jsem několik článků o vozičkářích, dané spojení se objevilo a má hypotéza se potvrdila:

„Daniel Minster ze Studénky je upoutaný na invalidní vozík. Přesto se může pochlubit perfektně vypracovaným tělem“ (Idnes.cz [online] 2017).

(...), „Před několika lety měl autonehodu, od které je upoutaný na vozík. Přesto to nevzdal, a začal se naplno věnovat kulturistice. Kromě toho srší optimismem a v kulturistice má za sebou již řadu úspěchů“ (Kulturistika.com [online] 2017).

Našla jsem i texty, ve kterých se zmiňované spojení objevilo v samotném názvu:

„Jan Potměšil je upoutaný na invalidní vozík, ale pohyb je jeho motor! Jezdí na kole, lyžuje..“ (Blesk.cz [online] 2017).

„Je upoutaný na invalidní vozík, přesto procestoval Island nebo Maroko“ (Rozhlas.cz [online] 2017).

Podle mého názoru autoři popírají to, co Novosad (2011: 92) zdůrazňuje, že bychom měli upřednostňovat u osob s nějakým postižením jeho pozitiva. Uvádí, že nemáme mluvit o lidech s postižením jako o *nenormálních*, či *nemocných*, jelikož slovo zdravý není antonymem ke slovu postižený. Vždy bychom měli klást na první místo osobu a poté její onemocnění či omezení např.: člověk s kvadruplegií (ne kvadruplegik) nebo člověk s cukrovkou (ne diabetik). To samé potvrzuje i Slowík:

„Už tím, jak se vyjadřujeme o člověku, resp. o lidech s postižením a znevýhodněním, dáváme najevo, zda je akceptujeme jako rovnocenné bytosti a partnery, či nikoli. Spíše než o postižených, nevidomých, neslyšících apod. bychom měli hovořit a psát o člověku (lidech, osobách) s postižením (resp. se zrakovým postižením, se sluchovým postižením apod.)“ (Slowík 2010: 29).

Celý výzkum se opírá o několik teoretických konceptů. Loïc Wacquant mě inspiroval ke karnální metodě a díky tomu jsem skrz své tělo lépe pochopila život vozíčkářů. Často jsem využívala literaturu Ervinga Goffmana. Robert F. Murphy dává jiný pohled na nemoc, kdy sám popisuje, jak jeho tělem postupovalo vážné onemocnění. Kateřina Kolářová mi více objasnila pojmy jako např. normalita, disabilita a postižení. Libor Novosad a Josef Slowík mi ukázali, jak lépe komunikovat a chovat se k hendikepovaným. Z části jsem vycházela i ze své bakalářské práce.

5 O hendikepu s vozíčkáři

V této kapitole se nachází tři rozhovory s vozíčkáři, dva z nich jsem poznala v našem fitness centru a jednoho znám z Handicap centra v Pardubicích, kde jsem byla dobrovolnicí. Leoš a Tomáš jsou na vozíku, protože se jim stala autonehoda. Dušan používá invalidní vozík už odmala, jelikož v mládí prodělal dětskou mozkovou obrnu. Informátoři neměli problém s anonymizací a jsou uvedena jejich křestní jména.

Před samotnými rozhovory, bych chtěla uvést jednu zajímavou věc, které jsem si během výzkumu všimla a to dopravy vozíčkářů. Pro lidi bez hendikepu je výstup z auta vteřinovou záležitostí, vozíčkářům to zabere minuty a jsou mnohdy odkázáni na cizí pomoc. Leoš i Tomáš se dopravují speciálně upraveným autem, které mohou řídit a ovládat pouze rukama. Dveře za řidičem jsou posuvné, aby si mohli sami vyndat vozík (který musí být vždy rozložený do tří částí – sedadlo a dvě kola), sestavit ho a posadit se na něj. Oba dva jsou v tomto ohledu velmi svobodní, protože všechno zvládnou sami, můžou se tak pohybovat kdekoliv a bez cizí pomoci. Dušan je závislý sám na sobě a městské hromadné dopravě.

Martin Zach, se kterým jsem vedla rozhovor v bakalářské práci (Bromová 2015: 19), má vozík uložený v kufru svého auta. Sám se k němu nedostane a je vždy odkázán na cizí pomoc a to tak, že někoho (často cizího či kolemjdoucího) požádá, aby mu vozík z kufru vyndal a přistavil ho k němu, kde si už sám přisedne. Když jsem mu poprvé s vozíkem z auta pomáhala, nešlo se zeptat, zda se mu někdy stalo, že by ho někdo odmítl. Za tu dobu, co je od roku 2009 na vozíku, se mu nikdy nestalo, že by mu s vozíkem někdo nepomohl. Pro mě to byla vcelku překvapivá informace. Nutno podotknout, že vozík je hodně těžký a vytahuje se vcelku obtížně.

5.1 Leoš

Rozhovor se odehrál v Integračním fitness centru 16. října 2016. Poranění páteře (obratel C5 a C6) zapříčinilo to, že má zcela ochrnuté obě dolní končetiny, ochablé a méně funkční břišní svalstvo a částečně nepohyblivé horní končetiny – zařazuje se tak do skupiny tzv. kvadruplegiků.

O půl jedenácté dopoledne zvoní služební telefon a Leoš tak dává vědět, že potřebuje otevřít bránu. Jdu za ním a jako vždy mu pomáhám se sestavením vozíku. Nasedá na něj, ještě se zastavuje u kufru auta a otevírá jej. Z něj vyskakuje sedmiletá labradorka – asistenční pes Ajka, která je už šest let jeho věrnou pomocnicí. Přicházíme do fitness centra, nabízím Leošovi kávu a ptám se ho na první otázku, zda mu nevádí, že rozhovor budu nahrávat, a jestli chce být v práci anonymizován. Leoš souhlasí s nahráváním a s tím, že v této práci bude vystupovat pod svým křestním jménem.

Další otázka se týká toho, kde nebo v jakém městě nejvíce přebývá, odpovídá že v Pardubicích. Následuje přepis rozhovoru:

Kateřina: Jestli se můžu zeptat hned na začátku, kdy a jak se ti stal úraz?

Leoš: V roce 2006 a byla to autonehoda, v červnu to hele bylo už deset let.

K: To už je docela dlouho! A jak se teď máš, jak se cítíš?

L: Jak se cítím?

K: Ano, jestli jsi teď spokojený? Co bys třeba chtěl změnit?

L: Hele, mně se teď docela daří.

K: A ve všem?

L: No ve všem úplně ne, ale jinak jsem teď spokojenej.

K: To je fajn. Změnily se nějak tvoje hodnoty následkem úrazu?

L: Myslím, že v ničem.

K: Takže žiješ úplně stejně jako před úrazem?

L: Hmm, jo.

K: Považuješ se tedy za zdravého člověka? Co podle tebe znamená být zdravý?

L: Ano. Nevím, prostě neberu nechození za nemoc. Spíš teď mám jiné komplikace a čeká mě operace, tak možná tohle beru za nemoc. Ale jinak jsem zdravý člověk.

K: V čem si myslíš, že vynikáš oproti lidem, kteří nejsou na invalidním vozíku?

L: V IT oboru.

K: Takže v tom si připadáš výjimečný?

L: Přesně.

K: A v čem si myslíš, že vynikáš mezi vozíčkáři?

L: Ty jo, hele asi v ničem.

K: Teď bych se chtěla pobavit o době před úrazem. Jak vzpomínáš na život před ním? Vytěsnil jsi to, zapomněl jsi na nějaké okamžiky? Jak to bereš?

L: Beru to tak, jak to je.

K: Co rodina a kamarádi? Kamarádíš se se stejnými lidmi jako před úrazem?

L: Ne, já mám kamarády až teprve teď. Je to tak rok, dva, co máme partu lidí a scházíme se. Jinak jsem žádný kamarády moc neměl.

K: Ani před úrazem?

L: Jo měl, ale nebyli to praví kamarádi. Komunikace mezi námi po úraze úplně skončila. Až teď jsem našel pravý kámoše.

K: Aha, takže díky úrazu jsi vlastně přišel na to, kdo kamarád byl a kdo ne?

L: Asi tak (pousmál se).

K: A co rodina?

L: Hele, dobrý.

K: Takže tě ve všem podporovali a starali se?

L: Ano, ve všem.

K: To je dobře. Teď se chci zeptat na to, jestli se lépe cítíš mezi zdravými nebo lidmi na vozíku?

L: Hele, (chvilku se zamyslel) cítím se líp mezi zdravými, když tam jsem jedinej vozejk. Když tam je víc vozejků, necítím se tam až tak dobře.

K: Cítíš se v takovém kolektivu výjimečně, vid'?

L: Možná! Cítím tak trochu rivalitu, radši si i vybírám kolektiv, kde jsou zdraví lidé a kde vlastně tak trochu vynikám.

K: Co tady u nás v posilovně?

L: Tady jsem nejradši, když jsem úplně sám, to je nejlepší cvičení.

K: Jak vnímáš pomoc od ostatních lidí například v práci, s vozíkem a podobně? Říkáš si o pomoc nebo se lidi vnucují?

L: No, já když něco potřebuju, tak si to raději udělám sám. Většinou mi lidi chtějí pomáhat s vozíkem, když vylézám z auta, ale paradoxně to jsou lidi, kteří sami potřebují pomoci, jsou starší nebo mají také nějaký hendikep. Prostě radši si vše udělám sám.

K: Takže mě pokaždé využíváš, když ti ve fitku pomáhám s vozíkem! (smích)

L: Ne! (smích)

K: Dělán si samozřejmě legraci, já jenom vím, že když tenhle rituál děláš několikrát denně, proč bych alespoň jednou nemohla pomoci a ušetřit ti čas a námahu, jakou s tím máš. Někdo mou pomoc naprosto odmítá, protože kdybych mu pomohla z auta, srazila bych tím jeho ego. Ale u tebe vím, že ti pomůžu, a jsi rád.

L: Přesně. Hele, jak říkám, já si radši všechno udělám sám, někdy odmítám pomoc, někdy jsem za ní moc rád.

Právě u této otázky jsem si vzpomněla na knihu Stigma od E. Goffmana, kde byl uveden příklad pacienta trpící obrnou:

„Když venku sněží, ozve se zvonek a venku stojí sousedé a chtějí vědět, jestli něco nepotřebuji z obchodu. I když jsem na špatné počasí připraven, než bych štědrrou nabídku odmítl, raději si vymyslím, že mi něco chybí. Je laskavější pomoci přijmout než ji odmítnout jen proto, aby si člověk dokázal nezávislost“
(Goffman 2003: 138).

Neustále přemýšlím nad tím, jestli Leoš mou pomoc chce a cení si jí. Co když mě neodmítne jen kvůli tomu, abych se právě neurazila? Nebo je opravdu rád, že mu pomohu? Věřím, že to nedělám zbytečně a pomáhám mu.

K: Setkal ses někdy s posměchem?

L: Ne, nikdy.

K: Jak se na tebe dívají ostatní? Jak tě vnímají na ulici a tak?

L: Hele koukají. Koukají na mě – a hlavně tady v Pardubicích a v Hradci.

K: Čím to je?

L: Nevím, asi malé město. Byl jsem v Plzni nebo například v Praze a tam v pohodě.

K: Jak si myslíš, že tě bere společnost?

L: Já bych to rozdělil na tři skupiny. Jedna mě ignoruje, těch je asi nejvíc. Pak druhá mě lituje a poslední ti litují taky, ale dávají to najevo tak, že jsou až drzí. Mám známého, já mám rád černý humor, ale on je tak nedobytný, pořád mi říká vtipy o vozičkářích. On si myslí, že je vtipnej, ale je drzej. To mě štve. Jinak mám vtipy rád a moc rád je i vyprávím!

Goffman (2003: 139) se zmiňuje o historce jednoho slepce, který způsobil rozruch v hotelovém holičství, když si udělal vtip o sobě samém. Na konci se zmiňuje, že společnost ještě není připravená na vtipy o hendikepovaných. Já mám jiné zkušenosti, jak u Leoše tak například u vozičkáře Daniela M., který se sám nazývá *vozmen* a často přidává na sociální síti příspěvky, u kterých napíše: „*Dnes se něco stane, cítím to v nohách.*“ nebo přidá fotku, kde leží v posilovně pod činkami, kde předstírá, že spadl z vozíku a u toho napsal: „*Takhle jedu nohy já, až z toho nechodím!*“ Lidé na to reagují dobře a často příspěvky komentují, že je Daniel skvělý, že si ze sebe umí udělat legraci a drží mu palce.

K: Takže ty jsi rád, neboli dá se říci, že vyžaduješ, aby se k tobě ostatní chovali jako k normálnímu, respektive zdravému člověku.

L: Přesně tak.

K: Co tě dnes nejvíce limituje? Co nemůže vozičkář dělat?

L: Momentálně mě limitují zdravotní komplikace a nemůžu se tak plně věnovat všem sportovním aktivitám. Ale jinak si myslím, že můžu dělat všechno.

K: Mohou tedy dnes vozičkáři žít plnohodnotným životem?

L: Určitě ano.

Zde je nutno uvést, že plnohodnotný život znamená pro každého trochu něho jiného. Asi nejdůležitější roli v tom hraje společnost. Michalík (2011: 44 – 45) je toho názoru, že hodnotit kvalitu života zdravotně postižených občanů ve společnosti (objektivně) je možné pouze když bereme v úvahu úroveň dané společnosti a stupeň její organizace, její

ekonomickou výkonnost, kvalitu sociálního i obdobného zabezpečení, soudy a představy, které v dané společnosti vůči postiženým převládají.

K: Myslíš si, že podmínky, ve kterých v Česku vozíčkáři žijí, jsou dobré? Co bys změnil?

L: Myslím si, že si žijeme určitě lépe než jinde. Třeba kdybys viděla Rusko, jak to tam vypadá, tam nejsou žádné výtahy, nic. Myslím si, že Pardubice na tom jsou nejlépe v České republice.

K: Na které bariéry nejčastěji narážíš?

L: Určitě nejhorší jsou schody a patníky.

K: Teď bych se chvíli chtěla zajímat o tvoji práci. Kde pracuješ, co děláš, v jakém jsi kolektivu?

L: Pracuju jako IT webových stránek. Jsem tam jediný vozíčkář.

K: Proč se na to ptám (přerušila jsem ho), teď zrovna ve škole řešíme téma diplomových prací a jedna spolužačka má terén chráněných dílen. A když jsem ji na hodině poslouchala, tak mi to připadalo, že z postižených tam dělají tak trochu – jak to říct – otroky. Celé dny tam dělají skoro to samé a za velké peníze to nebude. Ano, někdo by řekl, že je už úspěch, že mají vůbec nějaký výdělek. Jaký na to máš názor ty?

L: Ve většině je tomu tak. Mají dostávat peníze, které vůbec nedostávají a skončí někde jinde, respektive mezi jinými. Nedokázal bych si představit, že bych v takovém prostředí makal. To mě připomnělo jednu zkušenost, když jsem žádal o práci. Bylo mi řečeno (a ne jednou), že když jsem na „vozejku“, znamená to, že jsem postižený i mentálně.

K: Cože?!

L: Je to tak.

K: To je teda zajímavá myšlenka! Jak jsi na to reagoval?

L: Hele, to si už nepamatuju, ale byl jsem tím zaskočený. Ale nikdy se mi nestalo, že by mě nechtěli přijmout, protože jsem na vozíku.

K: Aha, tak aspoň že tak. Takže v práci jsi spokojený.

L: Ano, jsem. Hlavně chci být pořád lepší, než jsem, a stále se zdokonalovat. A to, že pracuji mezi zdravýma, mě motivuje se s nimi prostě vyrovnat. Je to nejlepší práce, co jsem kdy měl, a hlavně můžu pracovat i doma, jelikož teď moc nestíhám, a práce je až nad hlavu.

K: Zajímá mě, co tě nakopne, když nemáš svůj den, nebo máš chuť se vším praštit?

L: Jednoznačně dobrá hudba.

K: Tak to máme stejně, hudba mi taky někdy dost pomáhá. Máš nějaké cíle a plány, kterých chceš dosáhnout?

L: Určitě, je jich spousta.

K: Poděl se, jestli to není soukromé.

L: Věnuji se poslední dobou atletice a v ní bych se chtěl zlepšit a dosáhnout mnoha úspěchů. Dále určitě pracovní úspěchy. Je toho ještě dost přede mnou, o čem jsem ani nevěděl, takže se chci učit novým věcem a kariérně růst. Mým snem vždy bylo a je dělat dýdžeje, už se mi to povedlo si zahrát na jedny akce, a bylo to super.

K: Teď trochu zavzpomínej a zkus mi říct, jestli jsi zažil nějaké špatné zkušenosti na vozíku například s lidmi, institucemi a tak.

L: Hele těch by toho bylo. Mám jednu zdravotní pojišťovnu a ta mi proplácí tzv. „cesťák“, když jedu do nemocnice do Liberce. Vyplatí se to víc, než kdyby mi zaplatili sanitku, protože by museli zaplatit ještě řidiče. Mně takhle proplatí akorát naftu. A jednou jsem jel do nemocnice a zůstal jsem tam do druhého dne. A koukám, že mi proplatili jen cestu tam a cestu zpátky ne. Bylo mi řečeno, že když tam jedu na jeden den, potřebuju jedno razítko. Ale když tam zůstávám

do druhého dne, potřebuju k tomu další dvě razítka, který jsem samozřejmě neměl. A proplatili mi tak jízdu jen do Liberce.

K: Ale to jim musí být jasný, že když jedeš tam, potřebuješ i zpátky do Pardubic a nehleď na tom, kolik máš nebo nemáš razítek ne?

L: No taky že jo, oni to na mě jen zkusili. Kdybych se neozval a nechal to být, tak by mi to neproplatili, já jsem se ozval a hned to doplatili.

K: A ještě na něco si vzpomeneš?

L: Hele, toho je víc, už jsem taky na vozečku něco zažil. Ale teď si nevzpomenu. Ale vcelku mám s institucemi dobré zkušenosti. Ale spíš mám takovou story, jak jsou lidi drzí. Byl jsem nedávno nakupovat v obchodním centru v Hradci, vylézal jsem z auta, když jsem si všimnul chlapa, co vylezl z dodávky a zaparkoval na místě pro vozíčkáře. Mě tohle prostě nedá, hned jsem mu řekl, že jestli si nepřeparkuje, zavolám policajty. On ke mně přišel a řekl mi, že tady bude stejně jenom chvíli. Tak jsem mu na to řekl, že tady ale stejně nemá co stát. On se začal smát a já na něj, jestli mu na tom připadá něco vtipného? A on že ne, ale že se stejně musí smát.

Touto historkou jsme dokončili rozhovor, já mu poděkovala a rozloučili jsme se. Leoš celou dobu vystupoval vcelku klidně, ze začátku ho zaskočil dotaz, jestli mu nebude vadit, když rozhovor bude nahráván. Také se mi zdálo, že mu nebylo příjemné mluvit o úraze. Je to zvláštní, protože když jsme se bavili před tím, mluvil o tom bez jakýchkoliv obtíží. Na začátku odpovídal pouze krátce a jednoslovně, pak však přišly otázky, které mu přišly vhodné, rozmluvil se a byla jsem spokojená.

5.2 Tomáš

Rozhovor probíhal také v posilovně a to 13. listopadu 2016. Tomášovi je 24 let. Kvůli poranění páteře (obratel C7) má ochrnuté dolní končetiny, ochablé břišní svalstvo, a jen velmi

mírně nepohyblivé horní končetiny – i tak se zařazuje jako Leoš do skupiny tzv. kvadruplegiků.

První otázka se týkala místa bydliště. Odpověděl, že v Hradci Králové. Dále je rozhovor přepsaný:

Kateřina: Jestli se můžu zeptat, kdy a jak se ti stal úraz?

Tomáš: Na motorce v roce 2011.

K: Takže vysoká rychlost a náraz?

T: Hmm.

K: Jak se teď máš? Jak se teď cítíš?

T: (Zamyslel se).

K: Jsi spokojený? Co bys změnil?

T: Jo, jsem (usmál se). Zrovna jsem se vrátil z měsíčního rehabilitáku, takže teď se cítím moc dobře.

K: To věřím, hned bych někam jela! Takže spokojenost, to je fajn.

T: Přesně tak, mám dvouměsíčního syna, začínají se stavět základy baráčku, takže se mám na co těšit.

K: To moc ráda slyším. A změnily se nějak tvoje hodnoty po úraze?

T: Asi jo hele. Když nad tím tak přemýšlím, tak jsem díky úrazu hodně dospěl. Z ničeho nic jsem se musel začít starat o více věcí a nevnímal jsem určité věci tak jako před úrazem.

K: To věřím, že tě to muselo v mnoha věcech posílit. Považuješ se za zdravého člověka? Co podle tebe znamená být zdravý?

T: Určitě se považuju za zdravého člověka. Bral bych se za nemocného, kdybych měl třeba rakovinu, to by byl průšvih. Ale já se cítím jako zdravý člověk. Člověk na vozejků není nemocný.

K: V čem si myslíš, že vynikáš oproti lidem, kteří nejsou na invalidním vozíku?

T: Hele nevím, jsem flegmatik. Já nic neřeším a jen tak něco mě nerozhází.

K: Tak to ti závidím, to bych taky někdy potřebovala!

K: A v čem si myslíš, že vynikáš mezi vozíčkáři?

T: Asi v ničem.

K: Jak vzpomínáš na život před úrazem? Vytěsnil jsi to, zapomněl jsi na nějaké okamžiky? Jak to bereš?

T: Vzpomínám, je to relativně ještě krátká doba, teď v srpnu to bylo pět let.

K: Co rodina a kamarádi? Kamarádíš se se stejnými lidmi jako před úrazem?

T: Rodina si myslím, že v pohodě. Kamarádi? Tím, že jsem se přestěhoval do Hradce, tak jsem jich pár ztratil. Někteří kamarádi se také po úraze třeba neozvali. Hodně kamarádů jsem však díky vozíku našel, takže jsem spokojený, jak to je. Hlavně mám teď partnerku a mimčo, to jsou teď pro mě priority.

K: To věřím. Teď se chci zeptat na to, jestli se lépe cítíš mezi zdravými lidmi nebo lidmi na vozíku?

T: Hele, to mě je jedno, neřeším to.

K: A jak vnímáš pomoc od ostatních lidí například v práci, s vozíkem a podobně. Říkáš si o pomoc nebo se lidi vnucují?

T: Hele někdy se lidi vnucují, aniž bych to potřeboval, a to mě trochu vadí.

K: A řekneš jim to, že ti to vadí nebo mlčíš?

T: Řeknu. Někdy to ale nepomůže, lidi jsou neodbytný, a to se ve mně nějak přepne a začnu být vzteklej. Zase někdy jsem ale po celém dnu tak unavený, že

pomoc přivítám, při nejmenším, když mi někdo pomůže vyndat vozík z auta, to je asi nejvíce namáhavý, ale denně to několikrát zvládám sám.

K: Takže jsi vlastně úplně samostatný a denně se dokážeš pohybovat bez cizí pomoci?

T: Ano.

K: Tak to je parádní, dává ti to asi pocit svobody i přes to, že úplně svobodný nejsi, že?

T: To máš pravdu, i přes to jaký mám hendikep, se pohybuji všude sám, že někdy i zapomenu, že mi nefungují nohy (pousmál se).

K: Setkal ses někdy s posměchem?

T: Ne hele, nikdy.

K: Jak se na tebe dívají ostatní? Jak tě vnímají na ulici a tak?

T: Lidi, co mě neznají, mě asi litují, už to poznám z obličeje. Jinak to nějak nevnímám. A kdo mě zná, tak mě bere, jaký jsem.

K: Co tě dnes nejvíce limituje? Co nemůže vozičkář dělat?

T: (Dlouze se zamyslel) když řeknu, že lyžovat, tak bych na jednu stranu lhal. Dneska se skoro všechny sporty dají přizpůsobit lidem s jakýmkoliv hendikepem. Ale co mě bavilo před úrazem, bylo ježdění na kolečkových bruslích. Moc rád bych si zabruslil.

K: Takže podle tebe mohou vozičkáři žít normálním životem jako lidi bez hendikepu.

T: Přesně tak, pokud si člověk nevymýšlí zbytečnosti, tak určitě.

K: Ty jsi dobrý příklad. Máš milující partnerku, máte miminko a brzo budete bydlet v baráčku.

T: Ano, přesně tak (usmíval se).

K: Myslíš si, že podmínky, ve kterých v České republice vozíčkáři žijí, jsou dobré? Co bys změnil? Co v Hradci?

T: Hele super, Hradec je pro mě s bezbariérovostí číslo jedna. Před tím jsem bydlel v Havlíčkově Brodě, a tam bych nemohl žít normálně. Je to město na kopci a těžko bych se tam pohyboval.

K: To věřím, že v Hradci to je lepší. I přes to, narážíš ještě na nějaké bariéry?

T: Nejhorší překážkou pro mě jsou určitě obrubníky.

K: Co práce? Kde pracuješ, co děláš, v jakém kolektivu?

T: Makám v reklamce.

K: Takže každý den dojíždíš do práce. A pracuješ mezi zdravými lidmi?

T: Ne, je to chráněná dílna.

K: Tam jsi spokojený?

T: Hele makám, je to práce a potřebujeme peníze. Kolektiv je dobrý, jako samozřejmě, že kdyby se naskytla jiná práce, tak bych o tom asi uvažoval, ale nikam se neženu.

K: Proč se na to ptám (přerušila jsem ho), ve škole řešíme téma diplomových prací a jedna spolužačka má terén chráněných dílen. A když jsem ji na hodině slyšela, tak mi to připadá, že z postižených tam dělají tak trochu, jak to říct, otroky. Jaké zkušenosti máš ty?

T: Hele tady to ani moc nevnímám, hlavní je, že každý den děláme něco úplně jiného a můžu mít v určitých věcech svůj názor a prosadit si ho. To si na tom cením a drží mě to tu. Jsem tu na zkráceném úvazku od 8 – 12 hodin, pak se naobědvám, jedu si sem zacvičit a domů za rodinou.

K: Tak to chápu, když člověk dělá každý den něco jiného, že to není stereotypní. Zajímá mě, co tě nakopne, když nemáš svůj den nebo máš chuť se vším praštit?

T: Hele nevím. Asi to nejvíc vypočítám tady v posilovně. A jinak to jdu zaspat. Nerad se hádám, takže jsem spíš nekonfliktní.

K: Máš nějaké cíle a plány, kterých chceš dosáhnout? Mimčo už máš, domeček bude brzo, ale co dál?

T: Dal jsem se na sportovní střelbu, ta mě baví, objíždím závody, takže chci co nejvíc vyhrávat!

K: Tak to je super, držím palce!

Rozhovor s Tomášem byl zvláštní a to pravděpodobně kvůli tomu, že je flegmatik. Bere život jaký je, co mu dal a co mu vzal, a z ničeho si moc hlavu nedělá. Po celou dobu, především na začátku rozhovoru, z něj byla cítit velká nervozita a hlavně mu bylo nepříjemné bavit se o úrazu a jeho pocitech. Když jsme však byli na konci a začali se bavit o událostech, které se mu na vozíku staly, jeho nálada se změnila a vyprávěl s velkou chutí. Příčinou bylo asi to, že rozhovor byl nahrávaný a možná, jestli nevolím hned na začátku špatné otázky? Když si s ním povídám normálně, tak mi připadá, že mu nevádí se bavit o všem. Stejný problém jsem sledovala i u Leoše.

5.2.1 Bezbariérová dovolená v Tunisku

Tomáš vyprávěl o dovolené v Tunisku v roce 2013. Pobyt si kupovali už v lednu téhož roku, aby vše bylo pro Tomáše přichystané: místa v letadle a přesun do něj, transport do destinace v Tunisku, bezbariérový pokoj apod. Tomáš s partnerkou a ještě jedním párem vybírali hotel, právě podle toho, kde je možnost bezbariérového pokoje a transportu. Avšak dovolená dopadla špatně a půl roku předem zřejmě nestačilo cestovní kanceláři ani agentuře na splnění všech požadavků. Cílem je dozvědět se, jak probíhala komunikace mezi těmito institucemi a Tomášem. Poskytl mi dva dopisy, které psala jeho partnerka do cestovní kanceláře.

Zde je první, který psala partnerka Tomáše do CK:

Dobrý den,

podávám stížnost na zájezd, který jsme absolvovali s Vaší CK a byl zprostředkovaný přes CA v Hradci Králové. Jelikož já a přítel jsme invalidní důchodci a přítel je navíc vozíčkář, proto jsme zařizovali a platili zájezd již v lednu, aby Vaše CK měla dost času vše zařídit tak, jak bylo slíbeno a zapsáno ve smlouvě zájezdu, aby se předešlo jakýmkoliv komplikací a nepříjemnostem.

Již na letišti jsme zjistili, že o vozíčkáři nikdo nic neví. V letadle jsme předpokládali, že vzhledem jeho hendikepu bude umístěn na kraj letadla kvůli toaletě, ale byl umístěn doprostřed letadla (řada 20). Po příletu na tuniské letiště o nás nevěděla delegátka Vaší CK. Přítel museli odvést osobním automobilem, protože se s ním nepočítalo v autobuse, který nás měl odvést do hotelu. Od Vaší delegátky nám bylo řečeno, že musí zavolat na hotel a oznámit jim, že přijede vozíčkář, jelikož o nás také nevěděli. Po jedné hodině nám byl přidělen pokoj, ale po vstupu do něj jsme se zděsili. V koupelně sice bylo madlo u toalety, ale nedrželo ve vzduchu a na přítele padalo. Ve sprchovém koutě nebylo sedátko, na které by se mohl přemístit při sprchování. Ten den jsem musela několikrát denně volat do České republiky na pobočku cestovní agentury a zároveň Vaší delegátce, což nebylo zrovna levné volání. Druhý den, když se dostavila Vaše delegátka, se začalo vše řešit. Po domluvě na recepci jsme byli druhý den přestěhováni na jiný pokoj, který ale nebyl bezbariérový. Jelikož vypadal lépe než ten předešlý, tak jsme v něm zůstali, ale přítel se musel potýkat s problémy s chozením na toaletu, sprchováním a malým prostorem pokoje.

Ke stížnosti přikládám kopii smlouvy, kde je upozorněno na vozíčkáře a také fotografie pokoje. Tímto Vás žádáme o výraznou kompenzaci zájezdu, která by aspoň částečně zmírnila Vaše pochybení a nám alespoň trochu napravila dojem z nevydařené dovolené. Věříme, že kladně vyřídíte naši stížnost.

CK odpověděla, že je schopna vrátit Tomášovi 1 303 Kč (určité procento z daného zájezdu). To se zdálo Tomášovi neadekvátní vzhledem k tomu, co se stalo. Zde je uveden další dopis Tomášovy partnerky do CK:

Vážená paní -,

Obracím se na Vás s nesouhlasem s reklamací, kterou jsem Vám zaslala prostřednictvím Cestovní agentury. Jedná se o Vaše finanční odškodnění za námi zaslouženou reklamaci.

Dovolte, abych Vám OPĚT vysvětlila, co obnášela naše dovolená v Tunisku s Vaší CK.

Na dovolenou jely 4 osoby, z toho byl jeden vozičkář. Dovolenu jsme si objednali v lednu tohoto roku, aby se vše v klidu stačilo dojednat. Několikrát jsme volali na agentury a ta volala na Vaší CK. Jednalo se především o ověření si bezbariérovosti hotelu a zajištění bezbariérové cesty z letiště na hotel Houda and Golf Beach Club. Na základě těchto telefonátů a emailových zpráv nám bylo potvrzeno, že bude vše v pořádku, a že se nemusíme o nic starat. Na originální smlouvě od Cestovní agentury je na PRVNÍ straně uvedeno, že pan Tomáš je vozičkář (jedná se o kolonku Doplnění cestovní smlouvy). Vzhledem k tomu, že na naší jediné smlouvě je toto poznamenáno, doufali jsme, že bude opravdu vše zařízeno. Asi týden před odletem nám CK zaslala poukazy na letenky a parkovací kartu na letiště v Praze. Netušili jsme, že tyto dokumenty musí obsahovat i tyto náležitosti, jako je uvedeno, že jede vozičkář. Na cestovní smlouvě CA, která je pro nás směrodatná, je tato poznámka uvedena.

Po příjezdu na letiště do Prahy o nás nikdo nevěděl. Jak jsme již psali v minulé reklamaci, doufali jsme, že nám budou zajištěna sedadla u WC, a to z důvodů komplikace přesunu vozičkáře na toaletu. Ve skutečnosti jsme seděli cca ve 20 řadě a přesun na WC tak nebyl možný! Díky tomu, že nikdo nevěděl, že poletí i vozičkář mělo letadlo asi 30 minut zpoždění. Celý přesun se ještě zhoršil přesunem k samotnému letadlu. K němu nebyl přistaven tunel a pana Tomáše museli nést po schodech z budovy a po schodech do letadla. Po přiletu na letiště v Monastiru o nás Vaše delegátka také nic nevěděla. Nebyl tedy zajištěn bezbariérový transport z letiště na hotel. Díky vstřícnosti jednoho z řidičů se podařil sehnat osobní automobil a zorganizovat transport vozičkáře. Paní delegátka sice zavolala na hotel, kde o tom, že má přijet i vozičkář, také nic nevěděli, ale do našeho hotelu s námi nejela! Organizaci bezbariérového pokoje jsme si tudíž museli takřka sami zařídit. Asi po hodině jsme dostali bezbariérové pokoje, které vypadaly značně provizorně. Koupelna v jednom pokoji neobsahovala sedátko do sprchy (v přiložené komunikaci s Cestovní agenturou však uvádíte, že veškeré pokoje mají vanu) a v druhém pokoji padalo madlo u toalety. Sprchovat jsme se museli přerušovaně, jinak by voda vytékala z koupelny do ostatních prostor pokojů. Tudíž oba dva pokoje nebyly přizpůsobeny vozičkáři. Během tohoto odpoledne jsme několikrát volali do ČR a Vaší delegátce s prosbou, aby se s těmito nepříjemnostmi začalo něco dělat a řešit.

Druhý den jsme se dočkali návštěvy Vaší delegátky, které jsme ukázali přidělené pokoje a vyžádali jsme si jejich výměnu. Na základě tohoto požadavku jsme čekali na nové pokoje. Několikrát se jejich předání posunulo, proto jsme nestihli nabízené výlety tak, jak jsme si plánovali! Museli jsme tedy zůstat v areálu hotelu. Po předání nových pokojů jsme sice dostali již adekvátní pokoje, ale pro pana Tomáše nebyl pokoj bezbariérový. Vzhledem ke kvalitě tohoto a předešlého pokoje jsme si pokoje již ponechali, ale pan Tomáš se musel potýkat s mnoha bariérami, které mu jeho dovolenou každý den ztěžovali. S Vaší delegátkou jsme nadále vyjednali odlet z Tunisu do ČR. Po celou dobu pobytu musel být přítomen jeden z nás -pan S., aby pomohl panu Tomášovi s přesunem do dopravních prostředků (pan S. nosil Tomáše v náručí!). Tudíž i on byl časově vázán Vaším pochybením. Dovolena se tak stala pro všechny 4 osoby značně nepříjemnou.

Vaše nabídka na finanční odškodnění, ve výši 1303Kč, sotva pokryje náklady spojené s telefonáty do ČR a Vaší delegátce. Proto považujeme toto odškodnění za neadekvátní!

Na základě poskytnutého vysvětlení, jak vypadala naše dovolená a poskytnutí emailů, které dokazují vědomí Vaší CK, že jede vozičkář, požadujeme toto:

Pro pana Tomáše (vozičkář) vrácení 50 % z ceny zájezdu.

Pro pana S. vrácení 25 % z ceny zájezdu.

Pro paní V. vrácení 25 % z ceny zájezdu.

Pro paní P. vrácení 25 % z ceny zájezdu.

Tato navrhovaná procenta z ceny zájezdu jim nebyla udělena. V posledním dopise se cestovní kancelář Tomášovi omluvila, odškodnila ho prvně navrhovanou částkou 1 303 Kč a nabídli mu 10% slevu na další nákup zájezdu. Po této zkušenosti však slevu nevyužili a veškerá snaha z Tomášovy strany skončila.

Komunikace mezi oběma stranami a přístup CK k Tomášovi mě inspirovaly k tomu, zjistit u zmíněné cestovní kanceláře (cestovní agentury), jak vychází vstříc klientům na vozíku, aniž by byla zmíněna předchozí konkrétní negativní zkušenost.

Následuje série dopisů oběma institucím, ze kterých se dá vyvodit několik skutečností.

Nejprve jsem komunikovala s CK:

Dobrý den,

chtěla jsem se Vás zeptat, zda je možné si přes Vaši cestovní kancelář objednat pobytový zájezd k moři (např. Egypt, Turecko apod.), když by se mnou cestoval člověk na invalidním vozíku? Jak dlouho dopředu Vám musím oznámit, že cestuje invalidní člověk, který potřebuje „bezbariérový pobyt“?

Odpověď cestovní kanceláře:

Dobrý den,

handicapované osoby běžně do destinací přepravujeme. Máme též hotely, které disponují bezbariérovými přístupy. Oznámení o této skutečnosti je třeba předat ihned při rezervaci, označit osobu, která má handicap, jakého rozsahu (zda potřebuje asistenci na letišti či v letadle, zda osoba je schopná vyjít případné schody do/z letadla atd., o jaký typ vozíku jde, zda je mechanický či na baterii,

pokud na baterii pak jaký druh). Pokud jde pouze o mechanický vozík, ten lze vzít až k letadlu a tam ho odevzdat personálu. Pokud toto učiníte a vozík nebude odbaven se zavazadly, jediné co je nevýhodou, personál neodpovídá za případné poškození.

Odepsala jsem jim, že se tato nepříjemná okolnost už stala jednomu vozíčkáři (aniž by bylo uvedeno, že šlo konkrétně o Tomáše) a případ se stal u jiné cestovní kanceláře (ve skutečnosti se to stalo právě u této CK), aby byla zachována absolutní anonymita.

Moc Vám děkuji za odpověď. Cestovali jsme totiž vloni s jinou cestovní kanceláří, které jsme oznámili tuto skutečnost (že s námi cestuje člověk na invalidním mechanickém vozíku) půl roku před odletem, a nic z toho se poté nekonalo, a dovolená se změnila ve velmi nepříjemnou pro nás všechny. Nikdo o nás nevěděl ani v Česku, ani v destinaci, kam jsme letěli. Proto se na to ptám. Takže u Vás budeme mít opravdu jistotu?

Odpověď CK:

Já nevím jak jinde, ale já si tyto věci osobně hlídám a poctivě nahlašuji. Samozřejmě se jedná na všech stranách o „lidský faktor“, který je omylný, ale já vám za sebe mohu slíbit, že všude tuto skutečnost poctivě nahlašuji.

Má reakce na e-mail:

Děkuji za odpověď. S předstihem se když tak ozveme.

CK na to následně odpověděla takto:

Dobře, budu se těšit, pokud budete potřebovat pomoci s výběrem vhodného hotelu, neváhejte se na mne obrátit. Především v Tunisku máme zkušenosti i se skupinami handicapovaných osob.

Poslední e-mail se mi jevil jako úsměvný, když CK napsala, že mají zkušenosti s dovolenými v Tunisku – právě tam, kde byl Tomáš na dovolené, a kde došlo k mnoha komplikacím.

Cestovní agentuře jsem poslala e-mail ve stejném znění, jaké jsem posílala cestovní kanceláři. Také jsem se CA ptala na to, kdo zodpovídá za bezbariérový pobyt, když jej objednáme přes jejich agenturu, která zájezd zajistí u cestovní kanceláře.

Dobrý den,

chtěla jsem se Vás zeptat, zda je možné si přes Vaši agenturu objednat pobytový zájezd k moři (např. Egypt, Turecko, Dubai apod.), když by se mnou cestoval člověk na invalidním vozíku?

Jak dlouho dopředu Vám musím oznámit, že cestuje invalidní člověk, který potřebuje bezbariérový pobyt?

Odpověď CA:

Vážená paní Bromová,

cestovní kanceláře nabízejí i zájezdy pro osoby na vozíčku a jsme schopni Vám je určitě zajistit. To, že budete cestovat s osobou na vozíčku, prosím nahlaste hned.

Můžeme Vám vyhledat nabídky, ale potřebovali bychom bližší informace z Vaší strany, abychom mohli zájezd opravdu vybrat podle Vašich nároků.

Rádi bychom se s Vámi v krátkosti spojili telefonicky, upřesnili si, co je pro Vás v rámci dovolené nejdůležitější a přesné nabídky bychom Vám již zaslali do emailu, abyste se na to mohla v klidu podívat. Prosíme tedy o telefonní číslo, na kterém bychom Vás mohli kontaktovat.

Toto byla moje odpověď:

Hezký den,

moc Vám děkuji za odpověď. Cestovali jsme totiž vloni s jinou cestovní agenturou, které jsme oznámili tuto skutečnost (že s námi cestuje člověk na invalidním mechanickém vozíku) půl roku před odletem, a nic z toho se poté nekonalo, a dovolená se změnila ve velmi nepříjemnou pro nás všechny. Nikdo o vozíčkáři nevěděl ani v Česku, ani v destinaci, kam jsme letěli. V tuto chvíli přemýšlíme, jestli vůbec někam pojedeme.

Chtěla jsem se Vás zeptat, když u Vás objednáme bezbariérový pobyt, nemusíme se obávat, že tomu tak opravdu bude?

Ještě mě zajímá, když si přes Vaši agenturu koupíme zájezd u nějaké cestovní kanceláře, kdo zodpovídá za to, že dostaneme ty podmínky, které jsme si objednali? Jestli se pak máme obracet na Vás nebo na cestovní kancelář.

Nezlobte se, že jsem tak nedůvěřivá, ale po minulé zkušenosti jsem hodně obezřetná.

Odpověď CA:

Dobrý den,

naprosto Vás chápu. Určitě byste vždy jednala s námi - a my bychom případné stížnosti vyřizovali s cestovní kanceláří. Máme již několik zkušeností, kdy s námi cestovala osoba na vozíku, takže se opravdu nemusíte bát. Pokud tedy budete chtít pomoci s vyhledáním zájezdu a budete mít zájem o zájezd, tak se na nás pouze obraťte.

Tuto nepříjemnou událost bych mohla shrnout tak, že cestovní agentura nebo cestovní kancelář pravděpodobně nepředala informaci, že Tomáš je vozičkář. Vyprávěl mi, že na smlouvě CA to bylo napsané, avšak v dalších dokumentech pro CK již ne, i když to Tomáš neustále opakoval. Dnes by bylo velmi obtížné zjistit, kde nebo u koho se stala chyba. Můžeme doufat, že se z toho všichni účastníci ponaučili a že se to už nebude opakovat. Tomášovi jsem tyto dopisy ukázala a poděkoval mi za zájem o jeho případ.

5.3 Dušan

Rozhovor se nahrával v Integračním fitness centru 9. ledna 2017. Dušanovi je 31 let a na vozíku je od dětství, jelikož jako jediný ze tří dotazovaných nezažil úraz, jako dítě totiž prodělal dětskou mozkovou obrnu. Stát na nohou dokáže jen pár vteřin s pomocí bradel či s berlemi, většinu dne je na invalidním vozíku. Díky svým omezením, se zařazuje do skupiny tzv. paraplegiků.

První otázka se týkala toho, kde bydlí. Dušan bydlí ve zrekonstruovaném a bezbariérovém bytě v Pardubicích.

Kateřina: Jak se teď máš? Jak se teď cítíš?

Dušan: Mám se dobře docela.

K: Tak to je fajn. A je něco, co by mohlo být lepší? Co bys teď chtěl změnit?

D: Teď mě asi nejvíce trápí práce. Chtěl bych najít jinou práci s lepším profesním uplatněním odpovídající mé kvalifikaci.

K: Aha, a co máš vystudované?

D: Vystudoval jsem Metropolitní univerzitu v Praze, obor průmyslové vlastnictví. Teď pracuji z domu pro jednu firmu. Ale rád bych našel práci třeba někde v administrativě, která by odpovídala mému vzdělání. A hlavně bych zde mohl profesně růst a byl bych následně finančně ohodnocen.

K: A už jsi o něčem přemýšlel?

D: Někde v té administrativě či veřejné správě. Chtěl bych práci, která by mě naplňovala. A chybí mi práce v kolektivu, jelikož teď pracuji jen z domu a nemám moc s lidmi kontakt.

K: A jak často jsi mezi lidmi? Jestli jsi celý den doma sám, asi to není moc ideální, vid'?

D: Určitě se nesnažím sedět doma, když to jde, tak prakticky chodím denně ven nebo na nějaké akce do Křižovatky, na hokej a tak. Takže nemůžu říct, že bych se nudil (usmál se).

K: Říkal jsi, že tedy bydlíš sám v bytě, který je předělaný na bezbariérový. Jak se ti žije? Jsi tam spokojený?

D: Jde o to, z jakého hlediska. Ale řekl bych, že celkem normálně plnohodnotně.

K: Jak to myslíš, z jakého hlediska?

D: Tak výhody v bytě pro vozíčkáře jsou například ty, že se nemusíš starat o údržbu domu, topení a podobně. A nevýhody? Ty jsou tak nějak pro všechny stejné: velký barák, hodně lidí a jsem dost závislý na tom, aby fungoval výtah, jinak bych se nedostal do bytu.

K: Teď se tě zeptám na otázku, jestli si myslíš, že v něčem vynikáš oproti lidem, kteří na vozíku nejsou?

D: To nevím, jestli se to tak dá říct. Neřekl bych, že vynikám, ale přijde mi, že člověk na vozíku, co má takové zkušenosti, si možná víc dokáže vážit takových obyčejných věcí, které zdraví neřeší. Třeba mezilidských vztahů a tak. A jestli v něčem vynikám? Spíš si více uvědomuji, že věci se nemají vzdávat. Nevím, prostě si možná oproti ostatním připadám silnější v tom, že vím, co chci a nerozhází mě maličkosti.

K: To jsi řekl moc hezky. A teď opačná otázka. Myslíš si, že něčím vynikáš mezi vozičkáři nebo mezi lidmi, kteří jsou na tom podobně jako ty?

D: To je spíš na povaze každého, kdo na vozíku je. Někdo je v pohodě a bere to normálně, a není to pro něj problém. Já třeba myslím, že mám úplně plnohodnotný život a problémem jsou pro mě jen schody, jinak se dá všechno zvládnout. Ale někdo s jinou povahou se s tím třeba nesmíří a považuje vozík za něco, co ho limituje nebo mu kazí život. Ale to je spíš o tom, jak se s tím kdo srovná. Jsou lidi, kteří jsou i na vozíku lepší než já a obdivuju je. Čemu všemu se věnují a jak to zvládnou, ale pak jsou lidi, kteří i na vozíku jsou na tom hůř a bojí se něco dělat nebo skoro vylézt z baráku a nedokážou si ten život na vozíku užít, což je velká chyba. Takže zase určitě nevynikám, jen jde o to užít si ten život se všemi omezeními naplno, jak to jen jde.

K: Zase jsi to moc hezky řekl, díky. Cítíš se lépe mezi zdravými nebo vozičkáři?

D: Hele já nedělám rozdíl mezi kolektivem zdravých nebo vozičkářů (pousmál se). Kolektiv vozičkářů lépe pochopí věci, pokud se třeba řeší nějaké specifické problémy a potřeby, protože s tím mají sami zkušenost. Ale pokud jde o zábavu a pobavení s kamarády, tak v tom takové věci nehrají roli.

K: Jak vnímáš pomoc od ostatních lidí například s vozíkem a tak, říkáš si o pomoc nebo se lidi vnucují?

D: No když to vezmu třeba z pohledu na ulici, tak jak kdo. Jako vždycky záleží na lidech. Když člověk potřebuje pomoc například do kopce nebo do autobusu, tak někdo mi pomůže, někdo zase předstírá, že mě nevidí. To jsou většinou staří lidé, kteří se toho bojí a vyhýbají se tomu. Pak tady je opak, že někdo jde a začne se vnucovat a pomáhat mi, aniž by věděl, jak má pomáhat nebo jestli jeho pomoc vůbec potřebuji. To taky není ideální. Ideální typ pomoci je ten, že za mnou někdo

přijde, zeptá se, jestli nepotřebuji pomoci. Já poté řeknu ano nebo ne a dotyčnému poděkuji. Je to opravdu o lidech a stávají se všechny tři situace.

K: A co když potřebuješ s něčím pomoci a nikdo se sám nenabídne? Řekneš si o ni? A už tě někdo odmítl?

D: Ano, to se mi taky stává. Pak požádám kolemjdoucího a ve většině případů mi ten dotyčný pomůže. Ale také jsem se setkal s tím, že člověk dělal, že mě nevidí a neslyší a šel dál. Ale to se stává velmi zřídka, ale stává.

K: Setkal ses někdy s posměchem? Jak si myslíš, že tě vnímá společnost?

D: Myslím, že ne, nic si nevybavuji. A k tvé druhé otázce. Podle mě se postoj společnosti určitě lepší. I tím, že je více budov přístupných a bezbariérových. Člověk tak potkává na ulici více lidí na vozíku, je to lepší pro všechny a přirozenější. Společnost si na to tak lépe zvyká a i já se cítím lépe, že na tom nejsem sám. Ideální to ještě určitě není, ale je to lepší a lepší.

K: Co tě dnes nejvíce limituje? Co nemůže vozičkář dělat?

D: Tak vozičkář může dělat prakticky cokoli. Existuje už spousta kompenzačních pomůcek například sportovní, terénní, speciální i pro každodenní život, vozík pro outdoorové aktivity a tak. Problém je ale v tom, že pro většinu vozičkářů jsou tyto pomůcky finančně nedostupné. Takže tyhle všechny pomůcky usnadňující a zkvalitňující život jsou hrozně předražené. A co není nezbytný k životu, nehradí pojišťovny. Jinak když to vezmu z každodenního života, tak největší problém jsou stále ještě schody, pořád jich je všude dost, a někdy i ta povaha a neochota lidí. Ale musím znova zopakovat, že se vše lepší.

K: Takže si myslíš, že podmínky, ve kterých v České republice vozičkáři žijí, jsou dobré? Co bys změnil?

D: Tak dá se tu žít. Určitě by mohly být lepší, ale jednoznačně jsou jinde i horší. Někdy je možná potřeba individuálnější přístup v posuzování různých nároků na dávky, pomůcky a tak. Je jasné, že to musí být někde písemně v zákonech, ale na druhou stranu nemoci a potíže nejsou také vždycky podle tabulek. A někdy by člověk něco potřeboval a nemá na to nárok nebo naopak na to má nárok někdo, kdo třeba jen má to štěstí, že splňuje písemné podmínky. Prostě vnést do těchto

věcí možná trošku selského rozumu, i když vím, že je to těžké a tak úplně to nejde, protože by to bylo více subjektivní. Možná by pomohlo zlepšit finanční prostředky, mohlo by se tak žít plnohodnotněji. I když má člověk nějaký invalidní důchod, tak ten když dá skoro celý za nájem a nezbytné poplatky, tak musí mít nějakou práci už jen kvůli tomu, aby se uživil, a na to, aby si mohl kompenzovat zdravotní problémy, už moc nezbývá.

K: Tohle je určitě zajímavé téma a mělo by se na něj upozornit. Na které bariéry ještě nejčastěji narážíš?

D: No, když pomínu lidskou hloupost, tak většinou to jsou schody nebo méně bezbariérové chodníky, sjezdy a nájezdy na ně.

K: Zajímá mě, co tě nakopne, když nemáš svůj den nebo máš chuť se vším praštit?

D: Co mě nakopne? To je různý, buď něco podniknu a vyrazím ven, jindy zase na to není nálada, tak to musím přejít a probudit se s čistou hlavou. Důležitý je pořád jít dál. Já vždycky říkám, že průšvih je až když někdo umře, ale i to se musí zvládnout a jít dál.

K: A jaké máš ještě plány a cíle do budoucna?

D: Nevím, jestli se to přesně dá pokládat za cíl, ale určitě bych chtěl mít ještě lepší a spokojenější život, spokojenou rodinu, dobrou práci, hezké bydlení.

K: Ty jsi říkal, že tedy auto nevyužíváš a spoléháš se na Městskou hromadnou dopravu v Pardubicích. Už jsi mi jednou říkal, že jsi chtěl jet do města, mávl jsi na řidiče, aby ti pomohl s plošinou a řidič dělal, že tě nevidí a ujel ti. Pořád se ti to stává?

D: Hodně velký rozdíl jsou třeba u řidičů MHD, ač řídí bezbariérový vůz s plošinou, tak někteří jsou ochotní a bez problému, ale některé to obtěžuje jít sklopit plošinu. Buď nadávají a jsou arogantní nebo dělají, že toho vozičkáře na zastávce nevidí. Nechápu, proč takoví lidi nejezdí radši s traktorem než s bezbariérovým autobusem (řekl velmi naštvaně).

K: No to je síla! Takže jak často se to stane, že potkáš neochotného řidiče?

D: Těch neochotných je pořád hodně, tak každý třetí řidič je neochotný.

K: To není teda moc dobrá zpráva. Máš ještě jiné zkušenosti, jak se k tobě někdo choval, ať už hezky či nevhodně?

D: Třeba je zvláštní, že když chci cestovat vlakem, musím to nahlásit pár dnů dopředu – přesně kdy, v kolik a jakým vlakem. Poté ke mně přistaví plošinu, pán si u toho něco mumlá a připadám si tam jak někde v zologický, kde ostatní koukají na mě, jako bych byl něco extra.

D: Nebo například organizátoři různých akcí by mohli více spolupracovat s vozíčkáři. Protože třeba koncerty a podobně to nikdo buď neřeší vůbec a žádná místa pro vozíčkáře nemají, a jindy je problém, že před tebou třeba všichni stojí a nic nevidíš. Nebo jsem zažil, že nám sice dali slevu na místa na vozíčkáře, ale to spočívalo jen ve vyhrazeném prostoru, před kterým stejně stál dav lidí, takže koncert jsme sice slyšeli, ale kapelu jsme vůbec přes lidi neviděli, takže to jsme mohli zůstat doma a pustit si to v rádiu. A to byla jedna z největších českých kapel, která by s tímhle měla mít zkušenosti a bohužel nemá.

D: Nebo třeba na závodisti byla vyhrazena místa tím způsobem, že si tam vozíčkář sedne a před ním je metr a půl vysoký živý plot, takže vozíčkář nic nevidí, ale stojící doprovod za ním ano. Někdy je to až absurdní, no. Někde to řeší a někde vůbec, porad'te si sami, protože těch pár korun nebo zdarma za vozíčkáře pro ně není důležité, jako třeba VIP hosti, ti musí vidět dobře.

Rozhovor s Dušanem byl velmi přínosný, ale ze začátku jsem z tohoto rozhovoru měla nejvíce obav. Tím, že neprodělal žádný úraz a je odmala na vozíku, myslela jsem si, že je z nich nejcitlivější, hodně jsem si proto promýšlela, jak a na co zeptat. Nakonec mohu konstatovat, že rozhovor s ním byl nejzdařilejší. Působil velmi vyrovnaně a cítila jsem se s ním moc dobře. Myslím si, že jemu jedinému nevadilo, že se rozhovor nahrával, jelikož u něj nebyla patrná nervozita.

5.3.1 Doprava vozíčkářů v Pardubicích

Dušan mě inspiroval k tomu, abych se dozvěděla, jaké povinnosti mají řidiči Dopravního podniku s přepravou hendikepovaných. Za účelem zjištění podrobnějších informací jsem napsala DP v Pardubicích následující dopis:

Dobrý den,

mám kamaráda vozíčkáře, který využívá Městskou hromadnou dopravu v Pardubicích, a je odkázán na pomoc řidiče, který mu vždy pomůže s nájezdovou plošinou do autobusu. Vyprávěl mi, že se setkává s řidiči, kteří mu beze slov pomohou, jak s plošinou, tak s vjezdem do autobusu, a jsou moc milí. Ale pak se setkává s řidiči, kteří na něj zvýší hlas, a začnou mu nadávat, že mu pomáhat vůbec nemusí. Pak se mu i několikrát stalo, že čekal na zastávce, mávl na autobus, a řidič dělal, že ho nevidí, a ujel mu. Bohužel mi povídal, že každý třetí řidič se chová neochotně.

Proto mám na Vás dvě otázky:

S plošinou v autobuse může manipulovat jen řidič?

Je povinností řidiče, aby pomohl hendikepovanému do autobusu?

Dopravní podnik se vyjádřil takto:

Dobrý den,

na požádání je řidič povinen plošinu sklopit (pokud je ve voze nainstalována). Není povinností řidiče pomáhat s nástupem vozíčkáře. Smluvní přepravní podmínky určují pro vozíčkáře povinnost zajistit si pomoc při nástupu, výstupu a při zajištění vozíčku proti samovolnému pohybu. Proto mají vozíčkáři průkaz ZTP-P, aby s nimi mohl jet průvodce zdarma.

Tato odpověď pro mě byla nedostačující, očekávala jsem jinou reakce, proto jsem napsala další e-mail.

Dobrý den,

děkuji Vám za odpověď. S plošinou tedy může manipulovat pouze řidič vozidla, a tím jeho pomoc vozíčkáři končí.

Ve Vaší odpovědi mi chybělo vyjádření k tomu, zda toto vědí i Vaši řidiči? Jestli se Dopravní podnik může snažit o to, aby se člověk s hendikepem nemusel obávat jezdit autobusem, že ho řidič bude ignorovat nebo ho odmítne?

Odpověď DP zněla:

Dobrý den,

pro úplnost Vám níže uvádím výňatek ze Smluvních přepravních podmínek o přepravě cestujících na vozíku – viz Příloha 1.

Čekala jsem, že se DP vyjádří alespoň tak, že se omluví, a bude se snažit o to, aby se řidiči chovali tak, jak by měli. Z přepravních podmínek vyplývá, že řidič musí pomoci s přistavením plošiny k vozíčkáři, ale nemusí mu pomáhat při samotném vstupu do vozidla. Na to by měl mít vozíčkář svého průvodce, který má jízdu zadarmo. Přesto to neomlouvá případ, kdy řidič přehlédl Dušana a odjel ze zastávky.

Závěrem mohu konstatovat, že řidiči ve většině případů dělají svou práci. Dušan by raději měl mít s sebou průvodce a nespolehat na pomoc řidičů, jelikož vše závisí na individuálním přístupu člověka, zda mu dobrovolně pomoci chtějí nebo ne. Dušanovi jsem tuto skutečnost sdělila, reagoval na to, že ale chce být co nejvíce nezávislý a nechce mít u sebe někoho, kdo mu bude pomáhat. Nic měnit nechce, ale doufá, že neochotných řidičů bude ubývat.

5.3.2. Úprava zeleně na dostihovém závodišti

Ještě jedna událost mě zaujala, o které se Dušan v rozhovoru zmínil. Někteří organizátoři různých akcí by měli brát v potaz, že i jejich akce navštěvují lidé na invalidním vozíku, kteří musí mít své speciální umístění, aby i oni měli šanci si danou akci užít. Například uvedl Dostihové závodiště v Pardubicích. Minulý rok v srpnu navštívil festival a později dostihové závody. Poslal mi fotografii (**viz Příloha 2**), na které mají vozíčkáři určené místo ke stání, k tomu dodal tento komentář: „podél cílový rovinky je všude takhle vysoký živý plot, takže stojící člověk přes něj vidí v pohodě, ale vozíčkář buď je u toho, a nevidí přes plot, nebo je

dál, vidí přes plot, ale nevidí přes lidi, co stojí před ním, a na tribunu se nedostane už vůbec.
(...) Ale vstup je zdarma, tak asi proto pak nemusím už nic vidět.“

Poslední Dušanova věta mi opět dala podnět k tomu, abych zaslala dotaz Dostihovému závodisti. Cílem bylo zjistit, kdo zodpovídá za úpravu zeleně v místech, která jsou vyhrazena pro vozíčkáře, a přiložila jsem jim k tomu fotografii od Dušana. Dostala jsem tuto odpověď:

*Dobrý den paní Bromová,
místo, které uvádíte, není před dostihovou dráhou, ale před pískovým kolbištěm.
Odpovědní pracovníci mě ujistili, že tento rok již bude místo vystříhané a plot upravený
tak, aby bylo přes něj vidět.*

Můžu doufat, že se tak opravdu stane a že se mi o tom Dušan později zmíní. Dušan byl rád, ohledně zájmu a jeho osobu a věří, že si v budoucnu akcí na závodisti užije.

5.4 Shrnutí dosažených výsledků

Goffman (2003: 15) je toho názoru, že stigmatizovaný má stejné představy o identitě jako my. Hendikepovaný je normální člověk, lidská bytost a má nárok na rovnou šanci a to se potvrdilo. Všichni tři dělají maximum pro to, aby je společnost brala za úplně normální lidi. Leoš je se svým životem spokojený, baví ho práce, sport a dobrá hudba. Tomáše nejvíce naplňuje partnerský život, jeho miminko a dům, který se teď staví. Dušana nejvíce trápí to, že nemůže najít práci, která by odpovídala jeho vzdělání a byla by následně příslušně finančně ohodnocena, jinak je se svým životem spokojený. Každý den se všichni snaží být normálními lidmi tím, že chodí do práce, sportují a často chodí do společnosti.

Všichni tři se považují za zdravého člověka a od společnosti chtějí, aby je za zdravé považovala. Leoš s Tomášem berou za nemocného někoho, kdo má třeba rakovinu či jiné onemocnění, které se může léčit. Všichni se také shodli na tom, že vozíčkář dnes může žít plnohodnotně. Tomáš doslova řekl „že dělá vše pro to, aby byl zdravý, že někdy zapomene,

že mu nefungují nohy.“ Každý z nich rád přijme pomoc, dokáže si však i o ni říct nebo ji naopak odmítnout.

Zajímavé byly reakce na to, zda si myslí, že v něčem vynikají mezi vozíčkáři nebo zdravými lidmi. Jediný Tomáš řekl, že v ani jednom případě v ničem nevyniká. Je to zřejmě tím, že je flegmatik a tohle neřeší. Zajímavější byla odpověď Leoše, který řekl, že mezi vozíčkáři v ničem nevyniká, ale naopak mezi zdravými si připadá lepší v tom, že se vyzná v IT oboru. Dušan se považuje za výjimečného oproti zdravým lidem v tom, že ho život naučil žít s omezeními a nezabývat se maličkostmi, že hned něco nevzdává, je silnější a nerozhodí ho malichernosti. V komunitě vozíčkářů si připadá lepší, protože si dokáže naplno užívat život se všemi omezeními.

Ani jeden se podle jejich výpovědí nesetkal s posměchem. Na otázku, jak se k nim staví společnost, mi Tomáš odpověděl, že lidé, co ho neznají, ho asi litují, že už to pozná z výrazu obličeje a dál to nevnímá. Lidé, kteří ho znají, ho berou, jaký je. Leoš si myslí, že jedna skupina ho ignoruje, druhá lituje a třetí ho lituje takovým způsobem, že ho až uráží například vtipkováním o něm nebo o vozíčkářích. Dušan odpověděl, že si myslí, že pohled společnosti na hendikepované se lepší. Je více přístupných míst a dbá se na bezbariérovost. Soudí, že ideální to ještě určitě není, ale lepší se to pořád.

Zaujaly mě odpovědi na otázku ohledně kamarádů a přátel. Leoš řekl, že kamarády před úrazem měl, ale teď s nikým z nich nekomunikuje. Pokračoval, že díky úrazu přišel na to, že to nebyli praví přátelé, ty našel až teď po úraze nebo v práci, a moc si toho váží. Tomáš také přišel o hodně kamarádů, ale bylo to zapříčiněné tím, že se musel odstěhovat z hornatého města do Hradce Králové. U Tomáše je nutno dodat, že má partnerku a miminko, takže přátelé pro něj nejsou tak prioritní jako u Leoše.

Zajímavé také bylo, když se Leoš zmínil, že v kolektivu, kde jsou jen zdraví lidé, se cítí výjimečně. Přišlo mi to zvláštní, ale pak jsem si zkusila představit podobnou situaci a sama to zažívám vlastně také. Když jsem ve společnosti, kde jsem mezi muži jediná žena, cítím se trochu zranitelně, ale zároveň výjimečně, že jsem zde jediná, a mám tu moc zaujmout okolí snadněji, než kdyby tam bylo více žen. A podobně se musí cítit i Leoš. Paradoxně v posilovně nechce být středem pozornosti a nejráději cvičí v prázdné posilovně. Když si tuto situaci zase představím, naprosto ho chápu. Když jsem v posilovně a cvičím zde jediná mezi muži, je mi to nepříjemné, a necítím se tak dobře, jako bych tam byla úplně sama.

Výzkum mi dal možnost nahlédnout detailněji do života vozíčkářů, během analýzy rozhovorů jsem přišla na to, že v pár momentech jsem chybovala. Například jsem zřejmě zvolila špatné pořadí otázek, ty nejvíce nepříjemné (např. o úraze, rodině, kamarádech) jsem volila hned na začátek a nemuselo to být mým informátorům příjemné. Leoš s Tomášem nereagovali během celého rozhovoru dobře na to, že je nahrávaný a viděla jsem na nich nervozitu. Ale pro mě to byla nejlepší možnost, jak si zaznamenat, o čem jsme si povídali. Také jsem někdy až moc násilně přeskakovala k dalšímu tématu, a tím pádem jsem nerozlišila, o kterých tématech se chtějí bavit a o kterých už ne. Byla jsem také trochu nervózní, postupovala jsem přesně podle svých poznámek, a až později jsem si všimla, že by se mnou informátoři chtěli povídat o dané věci, ale já jsem mezitím odběhla k jiné otázce. Mnohdy jsem však čekala na rozvinutí jejich odpovědí, ale někdy se o tom sami nechtěli dále bavit. Například s Leošem jsem měla detailněji probrat to, co ho baví – jeho práci a sportovní nadšení, s Tomášem jsem se měla více bavit o jeho rodinném životě – teď mě napadá spousta otázek ohledně výchovy a péče o miminko. Ale také bojuji s myšlenkou, jestli bych se na to opravdu dokázala zeptat. Zajímalo by mě mnohem více témat, ale jedná se o citlivější témata, a nechtěla bych působit vyzvídavě.

6 Závěr:

V této práci jsem se detailněji zaměřila na každodenní život vozíčkářů. Chtěla jsem zjistit, kde pracují a jak vyplňují svůj volný čas, co je dnes nejvíce limituje nebo s jakými bariérami se nejčastěji potýkají. Využila jsem k tomu karnální metodu, polostrukturované rozhovory a biografickou metodu. Karnální metoda mi skrz mé tělo na vozíku dala možnost získat cenná data, která jsem využila při zkoumání. Rozhovory s vozíčkáři probíhaly velmi dobře a mnohdy mi sami vyprávěli události, které si na vozíčku zažili. Některé události nebyly příjemné, mnohdy se i opakovaly a právě to mi dalo podnět komunikovat s institucemi. V tu chvíli se část práce stala sociálně intervenční. Díky všem těmto nasbíraným informacím jsem mohla odpovědět na dvě výzkumné otázky.

První otázka se ptala na to, s jakými bariérami se lidé s fyzickým omezením nejčastěji střetávají, a co je možné dělat pro jejich odstranění. Všichni tři se shodli na tom, že jediná překážka, kterou nemohou na vozíku zdolat, jsou schody. Také jim dělají potíže obrubníky, některé ještě nemají snížené sjezdy a nájezdy na ně. Sice je stále více přístupných míst a bezbariérových přístupů do budov, ale stále naráží na místa, kam se nedostanou. Dušan je také závislý na výtahu v domě, a když nejezdí, cítí se ve svém bytě jako ve vězení. S jinými překážkami se již mohou vypořádat díky nejrůznějším pomůckám, se kterými zvládají většinu každodenních potřeb a mohou i sportovat, i když některé z nich jsou finančně nedostupné. Za další bariéru je možné považovat i myšlení a povahu člověka, který se dostane na vozík. Jestli se dotyčný s úrazem vyrovná, posílí jej a celou dobu ho motivuje k lepším výkonům. Pokud tak nepřemýšlí a vše vzdává, jedná se o bariéru, která nejde tak snadno překonat. S mnoha překážkami jak fyzickými či psychickými jim také pomáhá rodina a přátelé.

Když jsem na základě výpovědí mých informátorů komunikovala s institucemi, zjistila jsem, že v mnoha událostech pouze selhal lidský faktor. Vzniklo nedorozumění kvůli tomu, že nebyla informace předána tam, kam měla. Také jsem přišla na to, že ve většině případech záleží na tom, na jakého člověka narazíme. Jestli se chová ochotně nebo ne. Chtěla jsem docílit toho, aby se některé události už neopakovaly, a budu doufat, že se mi to v několika případech povedlo.

Druhá otázka zněla takto: Jak se liší životní trajektorie perspektivy a představy různých lidí s různou mírou hendikepu? Všichni tři chodí do práce, věnují se svým koníčkům, rodině a přátelům. To, co odlišuje Dušana od Tomáše s Leošem, je ta skutečnost, že Dušan je na vozíku od mala. Bere vozík za svou součást a někdy mi při rozhovoru připadalo, že mluvím se zdravým člověkem bez jakéhokoliv hendikepu. Pro Leoše s Tomášem bylo obtížné období těsně po úraze, kdy museli usednout na vozík a začít tak „nový“ život, ale oba se s tím vyrovnali a žijí jako normální a zdraví lidé. Zajímavé je, že všichni mají stejné plány a cíle – mít dobrou práci, oženit se, mít děti, sportovat a užívat si života – které je motivují k jejich splnění.

Výzkum mi vyvrátil to, že Murphy (2001: 92) postiženého přirovnává ke stavu nemocného, který čeká, až se vyléčí, ale na rozdíl od nemocného se nikdy nevyhléčí, a vždy bude v prahovém stavu, kdy není zcela živý ani mrtvý. Ani jeden z mých informátorů si nepřipadá nemocný, naopak se všichni cítí zcela zdraví. Za nemocného by se považovali, kdyby například měli angínu, rakovinu nebo jiné onemocnění, které se může léčit.

Můj postoj k hendikepovaným se také během výzkumu vyvíjel. Dříve když jsem přišla s nějakým vozíčkářem do kontaktu, cítila jsem vůči němu lítost a potřebu mu nějak pomoci. Jak v bakalářské práci tak i teď se mi znovu potvrdilo, že takový přístup oni nevyžadují. Vozíčkáři mohou sportovat, mít rodinu, pracovat, a když něco potřebují, dokážou si o to říct.

Všichni tři mi potvrdili, že se jako zdraví cítí, dělají pro to naprosto všechno a shodli se na tom, že lidé na vozíku mohou žít plnohodnotný život. Nemůžu však generalizovat a tvrdit, že všichni vozíčkáři žijí spokojeným životem, byli dotazováni jen tři osoby – nejedná se tak o reprezentativní celek, ale jen pokus o náhled do problematiky. Mělo by se stále pracovat na přístupu společnosti k hendikepovaným, ve všem je podporovat a brát je za rovnocenné. Jak mi sám jednou Dušan řekl, tak by stačilo: „kdyby na nás lidi míň koukali, a když už, tak aby se na nás usmáli, že bychom se cítili líp.“

Bibliografie:

A. Literatura

1. BROMOVÁ, Kateřina. *Sociální integrace handicapovaných ve sportu se zaměřením v Integračním fitness centru*. Pardubice, 2015. Bakalářská práce. Univerzita Pardubice.
2. GOFFMAN, Erving. *Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity*. Slon, 2003. ISBN 80-86429-21-0.
3. GOFFMAN, Erving. *Všichni hrajeme divadlo*. Praha: Studio Ypsilon, 1999. ISBN 80-902482-4-1.
4. *Mezinárodní klasifikace funkčních schopností, disability a zdraví*. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-1587-2.
5. JERGL, Ivan. *Každý běží svou míli*. Praha: Okamžik - sdružení pro podporu nejen nevidomých, 2004. ISBN 80-903247-1-1.
6. KARÁSKOVÁ, Ivana. *Černobílé příběhy*. Praha: Era group, 2014. ISBN 978-80-8651-791-9.
7. KOLÁŘOVÁ, Kateřina. *Jinakost - postižení - kritika*. Slon, 2013. ISBN 978-80-7419-050-6.
8. MICHALÍK, Jan. *Zdravotní postižení a pomáhající profese*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-7367-859-3.
9. MURPHY, Robert F. *Umlčené tělo*. Praha: SLON, 2001. ISBN 80-85850-98-2.
10. NOVOSAD, Libor. *Poradenství pro osoby se zdrav. a soc. znevýhodněním*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-509-7.
11. NOVOSAD, Libor. *Tělesné postižení jako fenomén i životní realita: diskurzivní pohled na tělo, tělesnost, pohyb, člověka a tělesné postižení*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-873-9.
12. NOVOSAD, Libor. *Základy speciálního poradenství*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7367-174-3.
13. SCHUMAKER, Lyn. *Africanizing Anthropology: Fieldwork, Networks, and the Making of Cultural Knowledge in Central Africa*. London: Duke University Press Books, 2001. ISBN 0822326736.

14. SLOWÍK, Josef. *Komunikace s lidmi s postižením*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-691-9.
15. SLOWÍK, Josef. *Speciální pedagogika*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1733-3.
16. STIKER, Henri-Jacques. *A history of disability*. University of Michigan Press, 1999. ISBN 978-0472086269.
17. WACQUANT, Loïc. *Body & Soul: Notebooks of an Apprentice Boxer*. Oxford University Press, 2004. ISBN 0195305620.

B. Internetové odkazy

1. Daniel Minster - Cvičte nohy, já je držím celoročně vysekané na plech. *Kulturistika.com* [online]. [cit. 2017-01-20]. Dostupné z: <http://www.kulturistika.com/sporty/kulturistika/daniel-minster-cvicate-nohy-ja-je-drzim-celorocne-vysekane-na-plech>
2. Je upoutaný na invalidní vozík, přesto procestoval Island nebo Maroko. *Rozhlas.cz* [online]. [cit. 2017-01-20]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/cb/zpravodajstvi/_zprava/je-upoutany-na-invalidni-vozik-presto-procestoval-island-nebo-maroko--1574663
3. Jan Potměšil je upoutaný na invalidní vozík, ale pohyb je jeho motor! Jezdí na kole, lyžuje.. *Blesk.cz* [online]. [cit. 2017-01-20]. Dostupné z: <http://www.blesk.cz/clanek/celebrity-ceske-celebrity/425896/jan-potmesil-je-upoutany-na-invalidni-vozik-ale-pohyb-je-jeho-motor-jezdi-na-kole-lyzuje.html>
4. Jsme společnost postižená normalitou? *Rozhlas.cz* [online]. [cit. 2017-02-14]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/radiowave/kultura/_zprava/jsme-spolecnost-postizena-normalitou--1217646
5. Procházka: Slovo postižený je stigma. Tady vás lidé ubíjejí, v USA řeknou, jdi do toho, to zvládneš. *Aktualne.tv* [online]. [cit. 2017-02-24]. Dostupné z: <https://video.aktualne.cz/dvtv/prochazka-slovo-postizeny-je-stigma-tady-vas-lide-ubijeji-v/r~a3afea94f93c11e698c20025900fea04/?redirected=1489492505>
6. *Slovník cizích slov* [online]. [cit. 2017-01-03]. Dostupné z: www.slovník-cizich-slov.abz.cz
7. VIDEO: I vozíčkář umí vyrýsovat postavu. Tělo Daniela Minstra je samý sval. *Idnes.cz* [online]. [cit. 2017-01-20]. Dostupné z: http://ostrava.idnes.cz/daniel-minster-vozickar-handicap-studenka-kulturista-kulturistika-arnold-classic-gky-/ostrava-zpravy.aspx?c=A170210_082714_ostrava-zpravy_sme

7 Přílohy

Příloha 1 – *Smluvní přepravní podmínky o přepravě cestujících na vozíku*.....63

Příloha 2 – *Ukázka místa, které je vyhrazené pro vozíčkáře*.....66

Příloha 1: Smluvní přepravní podmínky o přepravě cestujících na vozíku

Článek I. přeprava osob na vozíku pro invalidy

(1) Přeprava cestujících na vozíku pro invalidy je možná pouze v případě, že to umožňuje okamžitá přepravní situace (zejména obsazenost vozidla, skutečnost, zda je ve vozidle přepravován dětský kočárek) ve vztahu k dispozičnímu uspořádání vozidla. Vozíky pro invalidy s elektrickým pohonem lze přepravovat pouze ve vozidlech vybavených nájezdovou rampou.

(2) Počet cestujících na vozících pro invalidy, které je možné současně přepravovat, je omezen dispozičním uspořádáním vozidla a okamžitou přepravní situací.

(3) Je-li vozidlo vybaveno nájezdovou rampou a její použití je potřebné pro nástup nebo výstup cestujících na vozíku, je řidič vozidla povinen rampu vyklopit a umožnit cestujícímu na vozíku pro invalidy její použití. Samostatná manipulace s nájezdovou rampou není cestujícím povolena. Ostatní cestující jsou povinni uvolnit příslušný prostor pro manipulaci s touto rampou.

(4) Vozík pro invalidy musí být ve vozidle umístěn na určeném místě (plošina u dveří určených pro nástup cestujících na vozíku pro invalidy) zády ke směru jízdy, a to tak, aby nebyla ohrožena bezpečnost osob na vozíku pro invalidy ani ostatních osob.

(5) Vozík pro invalidy musí být vybaven účinnou zajišťovací brzdou, která po celou dobu přepravy musí být v poloze “zabrzděno”.

(6) Je-li vozidlo vybaveno bezpečnostními pásy, musí být cestující na vozíku pro invalidy těmito pásy zajištěn proti pádu.

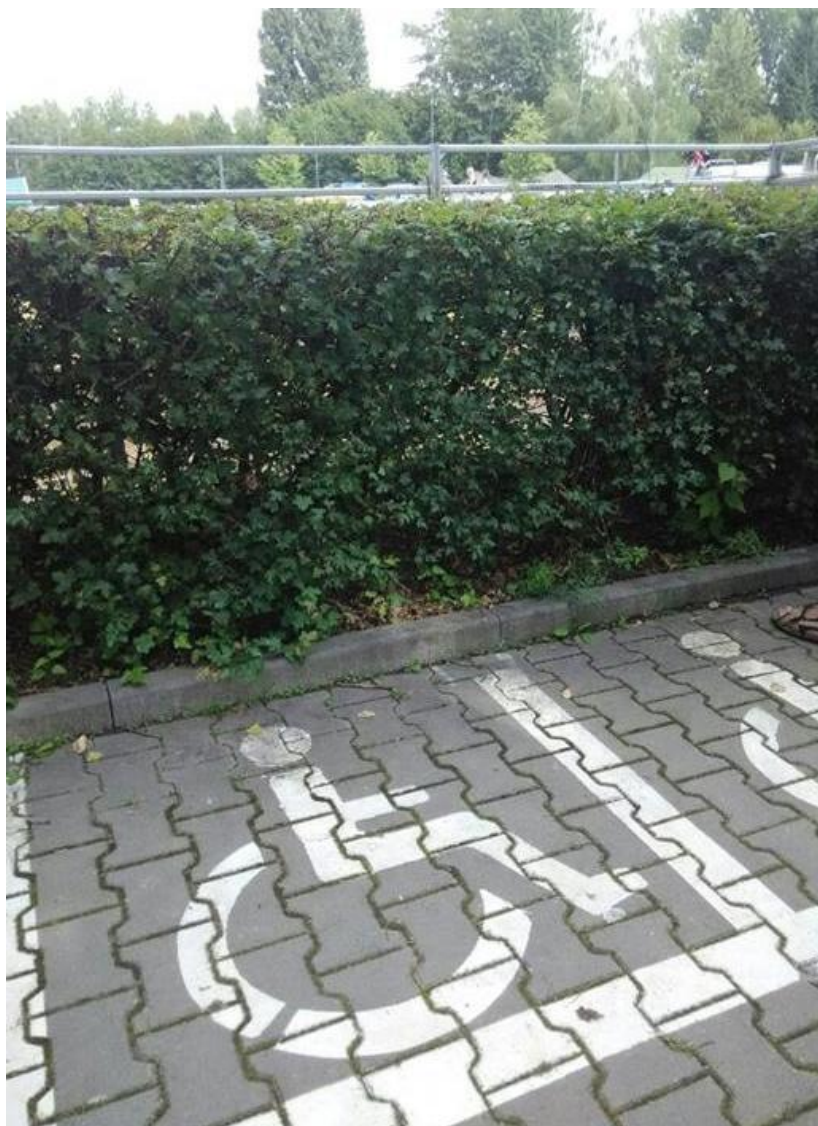
- (7) Cestující na vozíku pro invalidy je povinen zajistit si pomoc při nástupu, výstupu, při zajištění vozíku pro invalidy proti samovolnému pohybu, eventuálně též při zajištění cestujícího bezpečnostním pásem, pokud je to potřebné s ohledem na stavební stav nástupní nebo výstupní zastávky, technické provedení vozidla (nástupní výška, vybavenost vozidla nájezdovou rampou) nebo schopnosti cestujícího.
- (8) Pokud je cestující na vozíku pro invalidy doprovázen průvodcem, je průvodce povinen zdržovat se po celou dobu přepravy v bezprostřední blízkosti cestujícího na vozíku pro invalidy a vykonávat dohled nad jeho bezpečností.
- (9) Řidič může přepravu cestujícího na vozíku pro invalidy nebo dalšího cestujícího na vozíku pro invalidy odmítnout, pokud taková přeprava s ohledem na podmínky uvedené shora není možná, nebo nezajistí-li si cestující pomoc dle odstavce 7) v těch případech, kdy je to potřebné.
- (10) Cestující na vozíku pro invalidy může nastoupit do vozidla a vystoupit z něj pouze s vědomím řidiče.
- (11) Pokud se na zastávce nachází osoba na vozíku pro invalidy, je řidič vozidla, které v zastávce zastavilo jako druhé či třetí v pořadí, povinen zastavit znovu též u označníku zastávky.
- (12) Ve vozidlech vybavených tlačítkem se symbolem kočárku nebo vozíku pro invalidy je cestující na vozíku pro invalidy nebo jeho průvodce povinen uvědomit řidiče o výstupu stisknutím tohoto tlačítka před příslušnou zastávkou. V ostatních vozidlech je cestující na vozíku pro invalidy povinen uvědomit řidiče o výstupu dvojitým stisknutím tlačítka „znamení k řidiči“ před příslušnou zastávkou.

(13) Dveře určené pro přístup cestujících na vozíku pro invalidy do vozidla jsou označené symbolem vozíku pro invalidy nebo symbolem dětského kočárku.

(14) Prázdné vozíky pro invalidy lze přepravovat pouze v případě, že to umožňuje okamžitá přepravní situace (zejména obsazenost vozidla) ve vztahu k dispozičnímu uspořádání vozidla a dále za podmínek pro přepravu zavazadel s úhradou dovozného.

(15) Jiné pojízdné kompenzační pomůcky se považují za vozíky pro invalidy, pokud jsou svými rozměry a vahou s nimi srovnatelné.

Příloha 2: Ukázka místa, které je vyhrazené pro vozíčkáře - Dostihové závodiště

Fotografie z roku 2016, kterou mi poskytl Dušan. Je z Dostihového závodiště v Pardubicích a nachází se zde vyhrazené místo pro vozíčkáře. Dušan zde stál kvůli představení, na které z vozíku neviděl, jelikož před ním byl vysoký keř.